

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra

Emilės Bulotaitės
V kurso, Taikomosios Jurisprudencijos šakos,
Vientisųjų teisės studijų studentės

Magistro darbas

Viešasis interesas ir asmens teisės: prioriteto problema pandemijos kontekste
Public Interest and Individual Rights: a Priority Problem in the Context of a
Pandemic

Vadovė: lekt. dr. Rūta Latvelė

Recenzentas: asist. dr. LL.M Donatas Murauskas

Vilnius
2021

ANOTACIJA

Šiame magistro darbe yra analizuojama prioriteto teikimo tarp asmens teisių ir viešojo intereso problematika teorijoje, o taip pat ir praktikoje bei jos kaita pandemijos kontekste. Lyginant skirtingus kriterijus taikomus teorijoje jų pritaikymas sparčiai plintant virusui keičiasi, valstybėms siekiant užtikrinti asmens teisę į sveikatą ir gyvybę. Nagrinėjant teismų praktiką ir keletos valstybių modelius magistro darbo autorė analizuos šalies taikomų priemonių pagrįstumą ir jų pasiteisinimą siekiant suvaldyti pandemijos plitimą. Taip pat išanalizuos ar pasitelktos priemonės ir valstybės siekiami tikslai yra proporcingi asmens taikomiems suvaržymams.

Pagrindiniai žodžiai: asmens teisės, viešasis interesas, prioriteto teikimas, pandemija.

This master's thesis analyzes the theory of prioritization between the rights of the individual and the public interest, as well as in practice and its change in the context of a pandemic. Comparing the sieving criteria applied in theory to their application in the rapid spread of the virus changes, the state can be granted the right of a person to health and life. The basis of the authors' analyzes the practical and emerging state models of adolescents and their justification for controlling the spread of the pandemic. It will also analyze whether the measures used and the goals of the state's pursuit are proportionate to the constraints applied by the person.

Keywords: human rights, public interest, prioritization, pandemic.

TURINYS

IŽANGA	4
1. VIEŠOJO INTERESO IR ASMENS TEISIŲ SĄVOKŲ APIBRĖŽIMAS	6
1.1 Viešojo intereso sąvoka ir koncepcijos.....	6
1.2 Asmens teisių sąvoka.....	9
2. PRIORITETO NUSTATYMOI TARP VIEŠOJO INTERESO IR ASMENS TEISIŲ TAIKOMI KRITERIJAI.....	12
2.1 Daugumos naudos kriterijus.....	13
2.2 Asmens interesai, kaip laisvas jo pasirinkimas	16
2.3 Fundamentalios asmens teisės, kaip pranašumas (<i>Rights as trumps</i>).....	18
3. ASMENS TEISIŲ IR VIEŠOJO INTERESO PUSIAUSVYRA PANDEMIJOS KONTEKSTE	20
3.1 Daugumos naudos kriterijaus kontekste	20
3.1.1. Kultūriniai ir politiniai skirtumai tarp Rytų ir Vakarų valstybių bei jų kova su Covid-19	20
3.1.2. Ūkinės veiklos suvaržymas Covid-19 kontekste	22
3.2 Asmens, kaip laisvo individo kriterijaus kontekste.....	25
3.2.1 Asmens pasirinkimo laisvė nedėvėti apsauginių kaukių.....	26
4. VIEŠOJO INTERESO IR ASMENS TEISIŲ PUSIAUSVYROS PAIEŠKA TEISMŲ PRAKTIKOJE PANDEMIJOS KONTEKSTE	28
4.1 Asmens teisės kaip pranašumas prieš viešąjį interesą	29
4.2 Asmens teisės, kaip saugomas interesas ir viešasis interesas, kaip bendras interesas	32
IŠVADOS	41
LITERATŪROS SĄRAŠAS	42
SANTRAUKA	47
SUMMARY	48

IŽANGA

Temos aktualumas. Šiandieninis pasaulis susiduria su vis naujais iššūkiais apie kuriuos net nebuvo susimąstę. Visuomenei tenka kovoti su neregimu priešu – virusu. Pagal Pasaulinę Sveikatos Organizaciją pandemija apibrėžiama, kaip visame pasaulyje arba labai plačioje teritorijoje vykstanti epidemija, kertanti tarptautines sienas ir paprastai paveikianti didžiąją dalį žmonių. Tikra pandemija įvyksta tuomet, kai ji yra perduodama asmenims vienu metu ir plinta neatsižvelgiant į sezoniškumą (World Health Organization, 2010). 2020 metų pradžioje pasaulyje prasidėjo itin pavojingo viruso sklaida – Covid-19. Ši pandemija, privertė valstybes imtis griežčiausių priemonių, siekiant užkirsti kelią ligos plitimui. Vis dėlto šalims šiuo įtemptu laikotarpiu tenka spręsti pagrindinę problemą, kam teikti prioritetą – atskiriems individams ir jų interesams, ar siekti užtikrinti bendros visuomenės apsaugą, o taip pat ir mažumų apsaugą. Valstybėms kyla nemenkas iššūkis pasirenkant kokias priemones reikia taikyti, siekiant suvaldyti viruso plitimą, taip apsaugant visuomenės sveikatą. Dėl šios priežasties, vyriausybės teikia nurodymus, skiria rekomendacijas šalies gyventojams, taip siekiant užtikrinti interesų balansą. Pandemijos metu įvyksta daug pokyčių, kurie lemia įprasto gyvenimo kokybę, todėl savo magistro darbe autorė siekia išanalizuoti prioriteto teikimo kaitą tarp viešojo intereso ir asmens teisių pasauliui išgyvenant pandemiją.

Darbo tikslas. Išsiaiškinti kam turi būti skiriamas prioritetas tarp viešojo intereso ir asmens teisių pandemijos kontekste.

Darbo uždaviniai.

- 1) Išanalizuoti kas ir kokiomis priemonėmis sprendžia prioriteto teikimo klausimą.
- 2) Išanalizuoti teisės teorijoje taikomus kriterijus nustatant prioriteto teikimo santykį tarp asmens teisių ir viešojo intereso ir kuris iš jų yra taikomas pandemijos metu.
- 3) Nustatyti kam turi būti teikiamas prioritetas pandemijos kontekste pagal analizuojamą teismų praktiką ir teisės teoriją.

Darbo objektas. Prioriteto nustatymo, tarp viešojo intereso ir asmens teisių doktrinoje ir praktikoje, kaita pandemijos metu.

Tyrimo metodai. Objekto tyrimui pasitelkti šie metodai:

1. Lingvistinis – sąvokų ir terminų aiškinimas, padedant susisteminti ir apibrėžti tyrimo sritį.
2. Lyginamasis – lyginant skirtingas mokslininkų pozicijas kam turėtų būti teikiamas prioritetas: ar asmens teisėms, ar viešajam interesui.
3. Analizės metodas – šis metodas pasitelkiamas nustatant prioriteto teikimui tarp asmens

teisių ir viešojo intereso nustatyti naudojamus kriterijus, taip pat jų pritaikymą praktikoje.

4. Loginis metodas – šiuo metodu padedama įvertinti doktrinoje ir praktikoje analizuojamus dėsnius ir iš jų pateikti apibendrinimus ir išvadas.

Darbo originalumas. Prieš metus prasidėjusi viena iš didžiausių pasaulio pandemijų tampa kiekvieno iš mūsų gyvenimo dalimi. Tai daro įtaką kasdieniam mūsų gyvenimui, todėl, tuo pačiu ir teisinei sistemai. Viešojo intereso ir asmens teisių ribos buvo nagrinėtos ir Tomo Pilgio magistro darbe „Asmens teisės ir visuomeninio intereso ribos: nustatymo problematika“, taip pat viešojo intereso ir asmens teisių sankirta yra minima ir Lietuvių kalba parašytoje autorių¹ kolektyvo monografijoje „Viešojo intereso atpažinimo problema Lietuvos teisėje: kriterijai ir prioritetai“, kurioje apibrėžiami skirtingi kriterijai vertinant prioriteto teikimo pagrįstumą teisinėje doktrinoje. Visgi, prioriteto teikimo klausimas tarp asmens teisių ir viešojo intereso nors ir yra nagrinėjamas kituose moksliniuose straipsniuose dažnai, tačiau prioriteto kitimas esant pandemijai yra nauja ir dar nenagrinėta tema Lietuvoje.

Svarbiausi naudoti šaltiniai. Aiškinant sąvokas ir siekiant sukonkretizuoti viešojo intereso daugiafunkcinę sampratą teisės teorijoje naudojami Vyganto Malinausko darbe „Viešasis interesas kaip bendrasis gėris“ ir Adolfo Mackonio veikale „Individualistinė viešojo intereso sąvokos turinio analizė.“, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose pateikti išaiškinimai. Asmens teises apibrėžti pasitelktas Birutės Pranevičienės moksliniu straipsniu „Utilitarizmo įtaka žmogaus teisių sistemai“. Nagrinėjant prioriteto klausimą tarp viešojo intereso ir asmens teisių išskiriama naujoji Lietuvių autorių kolektyvo monografija pavadinimu „Viešojo intereso atpažinimo problema Lietuvos teisėje: kriterijai ir prioritetai“ kaip pagrindinis šaltinis ir iš jo gilesnei analizei naudojami užsienio teisės literatūros autorių darbai, kaip Ronald Dworkin „Rights as Trumps“, Denisse Meyerson „Why courts should not balance rights against the public interest“. Pasinaudojant Europos Žmogaus Teisių Teismo, Lietuvos Respublikos Vyriausiojo administracinio teismo ir Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktikomis, analizuojamas prioriteto teikimo klausimas ir jo sprendimo būdai pandemijos metu. Taip pat aptartos užsienio literatūros autorių² įžvalgos moksliniame straipsnyje „The pandemic paradox in international law“, analizuojant problematiką siekiant suderinant viešąjį interesą ir asmens teises pandemijos kontekste.

¹ Dr. L. Beliūnienės, M. Burnytės, E. Kavoliūnaitės-Ragauskienės, Dr. Egidijus Krivkos, M. Lankausko, Dr. R. Latvelės ir Dr. Ritos Matulionytės.

² Peter G. Danchin, Jeremy Farrall, Shruti Rana, and Imogen Saunders

1. VIEŠOJO INTERESO IR ASMENS TEISIŲ SĄVOKŲ APIBRĖŽIMAS

Nagrinėjant viešojo intereso ir asmens teisių prioriteto suteikimo klausimą, pirmiausia reikia apibrėžti, kaip yra suprantamos ir apibrėžiamos šios sąvokos. Visgi, tiek asmens teisių, tiek viešojo intereso sąvokos yra ganėtinai abstrakčios, dėl šios priežasties, jos gali būti suprantamos daugiareikšmiškai ir plečiamai. Remiantis mokslininkų skirtingais požiūriais ir jų pozicijomis, magistro darbo autorius nurodys, kaip toliau moksliniame darbe bus analizuojamos ir apibrėžiamos šios sąvokos, viešojo intereso ir asmens teisių kontekste, sprendžiant prioriteto teikimo klausimą pandemijos metu.

1.1 Viešojo intereso sąvoka ir koncepcijos

Viešasis interesas plačiai naudojama sąvoka politiniame ir teisiniame pasaulyje, o taip pat ir įvairiuose moksliniuose straipsniuose. Net ir taip dažnai sutinkama frazė kaip „viešasis interesas“ mums visgi nesuteikia aiškaus atsakymo į klausimą kokia yra šios sąvokos apibrėžtis. Taigi, atrasti vieningą ir vienintelę reikšmę mokslininkų darbuose yra sudėtinga, tačiau siekiant įsigilinti kas visgi yra viešasis interesas pirmiausia reikia aptarti pačią jo sąvoką.

Pagal Lietuvių kalbos žodyną žodis „viešas“ reiškia laisvą prieinamumą, tai yra visuomenės daliai galimą naudojimą. Praktiniame politikos lygmenyje sąvoka „visuomenė“ žymi visumą žmonių, gyvenančių tam tikroje valstybėje bei paklūstančių tam tikrai taisyklių sistemai, apibrėžiančiai žmonių teises ir pareigas. Žodis „interesas“ savo ruožtu nurodo į tikslą, kuriuo siekiama gauti, išlaikyti ar stiprinti tam tikrą dalyką (naudą, vertybę ar pan.). Pavyzdžiui, sociologijoje vartojama sąvoka „interesas“, kurios atitikmuo ekonomikos mokslo žodyne yra pirmenybės ar preferencijos, o psichologijos mokslo – norai ir poreikiai. Sąvoka „viešasis interesas“, bent pažodžiui, reiškia visai visuomenei būdingą siekiamybę ar tikslą (Mackonis, 2009, p. 135). Pagal tai, viešasis interesas yra visuomenės interesas, o valstybė, būdama visuomenės politinė organizacija, privalo jam atstovauti ir jį ginti (Driukas, Valančius 2005, Trumpulis, 2010, p. 126). Tačiau toks sąvokos apibrėžimas duoda nedaug naudos – lieka nepaaiškinta, ko konkrečiai siekia ar turi siekti visuomenė, o valstybė ginti (Mackonis, 2009, p. 135).

Visuomenė savo ruožtu negali egzistuoti remdamasi vien atskirų individų interesais. Kad ir kokia liberali ji būtų, tačiau visuomenė negali sau leisti atsisakyti tam tikrų dalykų, kurie yra pripažįstami ir prioretizuojami kaip viešasis interesas prieš svarbius individualius interesus. Tai lemia, kad jokia teisinė sistema tol, kol ji bent kiek tenkina valstybės standartus negali ignoruoti viešojo intereso kategorijos (Malinauskas, 2018, p. 187).

Teisės mokslo nepajėgumas formuluoti patenkinamą ir praktiškai pritaikomą viešojo intereso apibrėžimą lėmė susitaikymą su šios sąvokos neapibrėžtumu ir požiūriu, jog viešojo intereso neįmanoma ar net nepageidautina apibrėžti įsisvyravimą (Klimas, Lankelis 2014 cituota Malinauskas, 2018 p. 187). Dėl tikslaus viešojo intereso apibrėžimo poreikio, siekiant sukurti naudingą viešojo intereso teoriją, patvirtinami keli faktai – kad nustatyti tiksliai viešąjį interesą yra neįmanoma, nebent tai būtų daroma preciziškai, aksiomatiškai ar dedukciniu būdu ir kad tai nėra reikalavimas naudingoms viešojo intereso teorijoms ar naudingiems pritaikymams (Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 31).

Deja, bet viešojo intereso sąvokos neapibrėžtumas veda ir į teisinį neapibrėžtumą bei netikrumą. Nesant patikimų kriterijų, leidžiančių identifikuoti viešąjį interesą, teisėsaugą ir teisingumą užtikrinančių institucijų sprendimai, lemiantys visuomenės narių teisių apribojimus, tampa ne tokie prognozuojami ir labiau arbitralūs. Tai būna rimtas iššūkis teisinės valstybės funkcionavimui, nes vienas pamatinių teisinės valstybės principų yra teisinio tikrumo principas (Malinauskas, 2018, p. 187). F. A. Hayek tvirtinimu, jei apibrėžimo nėra „priklausomai nuo valdančiosios grupės intereso, viešojo intereso sąvokai gali būti suteikiamas beveik bet koks turinys“. Toks neapibrėžtumas leidžia beveik bet kokį interesą aiškinti kaip bendrą, taip „verčiant daugybę žmonių tarnauti tikslams, mažiausiai jiems rūpimiems“ (Hayek, 1998 cituota Mackonis, 2009, p. 136).

Dėl šios priežasties, visgi, kokios vertybės yra pripažįstamos viešuoju interesu nusistato pačios valstybės individualiai. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktiką, viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 gegužės 6 d. nutarimas. *Valstybės Žinios* 40-977). Administracinių teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad viešasis interesas, taikant Administracinių bylų teisenos įstatymą, turėtų būti suvokiamas kaip tai, kas objektyviai yra reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei ar jos daliai. Viešasis interesas bendrąja prasme siejamas su visuomeniniu interesu, o visos visuomenės interesas yra visa tai, kas objektyviai reikšminga, reikalinga, vertinga pačiai visuomenei (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 25 d. nutartis Nr. A¹⁵-1725/2005 cituota Trumpulis, 2010, p. 129).

Dėl šių priežasčių, kad viešasis interesas gali būti taip plačiai interpretuojamas ir aiškiai neapibrėžtas, kyla daug skirtingų mokslininkų išvestų koncepcijų kaip galima šią sąvoką išgryninti ir apibrėžti.

1) Viešasis interesas kaip moralinis imperatyvas

Piliečiai, kurie gyvena vadovaudamiesi valstybės numatytais imperatyvais ir jų moralės normos sutampa su visuomenės interesais, supranta viešąjį interesą kaip bendrą standartą, kuriam šis, nepaisant šalutinių turimų teisių turi paklusti. Toks asmens mąstymas padeda ganėtinai natūraliai priimti ir paklusti valstybės nustatytiems ir aukštinamoms vertybėms (Sorouf, 2015, p. 622). W. Lippmann numato, kad prigimtinis įstatymas yra standartas, pagal kurį teorijoje apibrėžiamas viešasis interesas, arba kaip jis įvardija „viešojo filosofija“ (Lippman, 1955, cituota Sorouf, 1957, p. 622). Pagal šią koncepciją, viešasis interesas yra užtikrinamas kaip pagrindinė ir tradicinė vertybė, kuri yra išsiskirijusi moraliniame visuomenės standarte. Valstybės, vis mažiau kontroliuodamos asmenų interesus ir palikdamos jiems laisvę elgtis ir laisvai suteikia galimybę tų teisių interpretavimui, kyla rizika, kad individai pradės jomis manipuliuoti. Dėl šios priežasties, valstybė iš dalies praranda tų asmenų kontrolę ir užtikrinti vieningą sistemą, kuriai paklustų ten gyvenantys individai, darosi vis sudėtingiau. Jei visgi ta kontrolė egzistuotų ir asmenys elgtųsi tik pagal valstybės nustatytas taisykles, tuomet viešasis interesas atitiktų tobulą asmenį, kuris elgiasi dorai, mąsto racionaliai ir atitinka visus visuomenės jam iškeltus lūkesčius (Sorouf, 1957 p. 622).

Tačiau moralinis imperatyvas nėra nei viešas, nei interesas. Jis nėra interesas, kadangi jis išliktų imperatyvu ir galiotų, net jeigu niekas jo nesilaikytų. Tačiau, kad interesas būtų interesu, kas nors privalo jo geisti – būti suinteresuotas jo įgyvendinimu. Jis taip pat nėra ir viešas, kadangi moralė skiriasi tarp žmonių lygiai taip pat kaip, pavyzdžiui, racionalumo kriterijus – nėra visiems asmenims priimtinių bendrų moralės normų (Mackonis, 2009, p. 142).

2) Viešasis interesas kaip bendrai turima vertybė

Šios koncepcijos šalininkai teigia, kad visuomenės interesas reiškia pagrindines vertybes, kurios jei ir nėra visuotinai priimtose, tačiau jos yra plačiai paplitusios. Pagrindinis aspektas viešam interesui nustatyti yra tai, kad tą interesą palaiko didelis žmonių skaičius (Sorouf, 1975, p. 619). Bendrajam interesui yra būdinga tai, jog individas gali jį patenkinti tik tuo atveju, jeigu šis interesas yra vertinamas bei palaikomas kitų visuomenės narių (pvz. švarus oras, vanduo, saugumas ir pan.) (Gumbis, 2006 cituota Trumpulis, 2010, p. 227). Tikslų išskelimas ir interesų identifikavimas nėra siejamas su jų griežtu vertybiniu, moraliniu pateisinimu, todėl individualūs bei grupiniai visuomenės interesai privalo derėti, interesų subjektai turi pasižymėti tolerantiškumu, gebėjimu daryti abipuses nuolaidas, siekti kompromiso (Trumpulis, 2010, p. 227). McHarg teigia, jog viešųjų interesų bendrumas yra neatsitiktinis, t. y. individai neatsitiktinai turi interesus, kurie juos vienija, jų bendrumą lemia atsakymų į klausimus „kioje visuomenėje mes norime gyventi ir kaip pasiekti

užsibrėžtus tikslus?“ paieškos. Dėl šios priežasties viešasis interesas reiškia kolektyvinę arba visuotinę, nors nebūtinai vienodos formos, naudą visiems visuomenės nariams, o ne vien tik tam tikriems individams ar jų grupėms (McHarg, 1999, Trumpulis, 2010, p. 277). Pagal tai, viešasis interesas yra dinamiškas reiškiny, vienintelis būdas pasiekti tai, kas būtų vienaip ar kitaip naudinga visiems, galima tik derinant interesus, ieškant kompromisų (Trumpulis, 2010, p. 228).

3) Viešasis interesas kaip interesų balansas

Viešojo intereso sąvoka apima dvi vienas kitom prieštaraujančias sąvokas– viešumą, reprezentuojantį tai, kas visuomenei tam tikru aspektu yra bendra, ir interesą, atspindintį tai, kas yra individualu bei subjektyvu (Malinauskas, 2018, p. 190). Pagal šį apibrėžimą viešasis interesas yra atskiriamas nuo sąvokų „viešas“ ir „interesas“ (Sorouf, 1975, p. 630). Visuomenė nėra sudaryta iš vienodais standartais besivadovaujančių ir vienodų tikslų siekiančių asmenų ir jų grupių (Mackonis, 2009, p. 142). Tokia viešojo intereso koncepcija neturi savo turinio, ji tik iškelia momentinius dominuojančių interesų fragmentus. Visuomenė domisi tuo, kas vyksta politinėje erdvėje, kuri egzistuoja dabartyje, taip viešasis interesas tampa savotišku instrumentu, kuriuo siekiama patenkinti vieną tuo metu aktualią vertybę, neatsižvelgiant į jų visumą (Sorouf, 1957, p. 630). Todėl viešąjį interesą galima bandyti identifikuoti su kompromiso tarp konfliktuojančių grupių įtvirtinimu. Tačiau tokiu atveju viešuoju interesu tampa bet kas, dėl ko pavyko susitarti. Kaip ir kiekviename susitarime, tikėtina, jog viena susitarimo pusė bus išlošusi daugiau nei kuri nors kita. Pagal tai, pasiektas susitarimas būtų tam tikras grupinio intereso, bet ne viešojo intereso patenkinimas (Mackonis, 2009, p. 142).

Nagrinėjant skirtingas koncepcijas, galima išvelgti, jog viešojo intereso samprata ir sąvoka nėra tiksliai apibrėžta teisės doktrinoje. Tačiau, reikia pabrėžti, kad toks viešojo intereso sampratos neapibrėžtumas yra ir reikalingas tam, kad išliktų funkcionalus, besikeičiančios visuomenės interesams užtikrinti ir juos apsaugoti.

Taigi, viešasis interesas magistro darbe yra suprantamas kaip plačiai paplitusių vertybių visuma, kuri yra svarbi daugeliui šalyje gyvenančių individų. Taip pat, kad viešasis interesas apima taip pat asmens teises ir padeda jas užtikrinti, svarbu tai, kad sankirtoje tarp viešojo intereso ir asmens teisių būtų ieškomas kompromisas.

1.2 Asmens teisių sąvoka

Šiuolaikinio pasaulio neįmanoma įsivaizduoti be žmogaus teisių, kurios pagrįstos laisvės, lygybės, teisingumo principais ir yra universalios. Visuotinai pripažįstama, jog žmogaus teisės – aukščiausia vertybė ir jų apsauga yra demokratinių valstybių vidaus ir užsienio politikos prioritetas (Pranevičienė, 2008, p. 39). Pagal tai galima teigti, jog

žmogaus teisės yra jo saviraiškos laisvė ir jo prigimtinių teisių užtikrinimo visuma, kurias apibrėžia ne tik valstybių Konstitucijos, tačiau ir tarptautiniai aktai (sutartys), tokie kaip, Visuotinė žmogaus deklaracija, Europos Žmogaus Teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Tačiau reikia pabrėžti, kad asmens teisės kinta priklausant tiek nuo laiko, tiek nuo erdvės. Dabartinis pasaulis ir jame plintančios technologijos kuria vis platesnes ir didesnio masto asmens teises, vienas iš pavyzdžių yra teisė į asmens duomenų apsaugą įtvirtinta Bendrojo Duomenų Apsaugos reglamente. Taigi, istoriškai asmens teisės ir jų užtikrinimas vis kito, todėl teisės mokslas išskyrė tris pagrindines asmens teisių kartas.

Pirmosios kartos žmogaus teisėms priskiriamos pilietinės ir politinės teisės (teisė gyventi, teisė į žmogaus orumą, teisė į laisvę ir lygybę, teisė į asmens neliečiamybę ir t. t.). Šios teisės yra įtvirtintos tiek Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir yra laikomos fundamentaliomis (pagrindinėmis asmens teisėmis). Antrajai kartai priskiriamos socialinės, ekonominės ir kultūrinės teisės (teisė dirbti, teisė imtis verslo, teisė į aprūpinimą nedarbo, ligos, invalidumo ir pan. atvejais, teisė į mokslą ir t. t.). Šios teisės skirtos garantuoti asmeniui bent minimalų socialinį saugumą. Esminis pirmosios ir antrosios kartos žmogaus teisių skirtumas yra tas, kad ekonominių, socialinių ir kultūrinių žmogaus teisių įgyvendinimas priklauso nuo visuomenės, ekonomiškai pajėgiančios jas garantuoti. Trečiosios kartos žmogaus teisės yra vadinamos solidarumo teisėmis. Joms priskiriamos teisė į sveiką aplinką, teisė į taiką, mažumų teisės ir kt. (Pranevičienė, 2008, p. 39).

Pagal tai, kaip vystosi asmens teisės yra matomas glaudus ryšys su valstybe ir kaip visgi tos teisės turėtų būti užtikrinamos šalyje gyvenantiems individams.

Galima išskirti du pagrindinius požiūrius, apibendrinančius asmens teises – natūralistinį ir pozityvistinį. Natūralistinis požiūris atsižvelgia į asmens teises, kurios kildinamos iš asmens teisių, kurios priklauso asmeniui nuo pat jo gimimo (nuo prigimties) ir jos yra priklausomos, neatimamos, taip pat jos nėra valstybės dalimi. Valstybė yra pagrindas, kuris turi tas teises užtikrinti ir įgyvendinti. Šis požiūris būdingas demokratinėms valstybėms ir visuomenėms. Pozityvistiniu požiūriu žmogaus teisės kyla iš valstybės, kuri savo nuožiūra nustato jų apimtį. Pagal tai individas neturi jokių teisių, jos jam yra suteikiamos iš bendros organizuotos bendrijos, kuriame šis gyvena, veikia ir kuri gali manipuliuoti šiomis teisėmis. Toks požiūris yra būdingas totalitarinėms valstybėms, kur asmuo nepajėgia be valstybės ar visuomenės paramos garantuoti minimalią savo teisių apsaugą (Vaišvila, 2000, p. 13). Tai lemia, kad asmens

teisių samprata priklauso ir nuo valstybės požiūrio į šias teises. Tačiau toks aiškinimas yra ganėtinai aptakus ir nesuteikiantis pakankamai tikslaus asmens teisių supratimo.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra išsamaus ir baigtinio žmogaus teisių ir laisvių sąrašo. Tai patvirtina ir Konstitucijos 18 straipsnis, kuriame nustatyta, kad „žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“. Joks teisės aktas negali nustatyti prigimtinių teisių ir laisvių baigtinio sąrašo. Tai, kad pagrindinės žmogaus teisės, laisvės ir jų garantijos vienokia ar kitokia žodine forma suformuluotos Konstitucijoje, dar neleidžia teigti, jog šios formuluotės visais atvejais yra absoliučios jų taikymo prasme. Įstatymu žmogaus teisės, laisvės ir jų garantijos gali būti suformuluotos plačiau, negu jos pažodžiui išreikštos konkrečiame Konstitucijos straipsnyje ar jo dalyje (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. nutarimas *Valstybės Žinios* 9-199). Konstitucinis teismas prigimtines (fundamentalias) teises apibūdina kaip individo prigimtines galimybes, kurios užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse. Jos sudaro tą minimumą, atskaitos tašką, nuo kurio plėtojamos ir papildomos visos kitos teisės ir kurios sudaro tarptautinės bendruomenės neginčijamai pripažintas vertybes (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės Žinios* 109-3304).

Reikia pabrėžti, kad nepaisant valstybės požiūrio į asmens teises ir kaip jos yra varžomos ar atvirkščiai, užtikrinamos ir gerbiamos, kiekvienas asmuo savo teise apibrėžia individualiai, nepaisant to ką jam suteikia teisiniai aktai ar sutartys. Dėl šios priežasties asmens teisių sąvokos apibrėžimas taip pat kaip ir viešojo intereso yra abstraktus ir nesuteikiantis vieno ir konkretaus atsakymo. Magistro darbo apibrėžiamos asmens teisės yra universalios, kurias kiekvienas asmuo supranta savaip, tačiau svarbu pabrėžti tai, kad šios teisės nėra absoliučios ir jos turi egzistuoti remiantis ir kitų asmenų interesais, taip sukuriant darnią bendruomenę.

2. PRIORITETO NUSTATYMAI TARP VIEŠOJO INTERESO IR ASMENS TEISIŲ TAIKOMI KRITERIJAI

Žmogaus teisės valstybėse yra tiesiogiai įtvirtintos tų valstybių Konstitucijose arba kituose žmogaus teises užtikrinančiuose aktuose. Tačiau kyla įvairūs klausimai tarp to, kaip visgi turėtų būti derinamas viešasis interesas ir žmogaus teisės, sukuriant darnią teisinę sistemą.

Valstybė, sukuria tokį mechanizmą, kuris padeda užtikrinti saugią aplinką, pavyzdžiui prevencija nuo sunkių nusikaltimų, dėl šios priežasties gyventojai gali jaustis saugesniais, žinant, kad juos gina tam tikros valstybės institucijos (pvz. policija, įstatymų leidžiamoji valdžia, teismai) (Donnelly, 1989 cituota Osyatynski, 2019, p. 193).

Taip pat teisės gali būti suprantamos kaip skydas, apsaugantis asmenį nuo valstybės galios įsibrauti į jo privačią erdvę (Osyatynski, 2019, p. 193). Visgi, vertėtų atkreipti dėmesį, kad valstybei yra svarbu ne vien asmens teisių užtikrinimo aspektas, tam, kad ji gyvuotų, taip pat turi būti priimtos normos, užtikrinančios ir pačios valstybės interesus.

Daroma prielaida, kad demokratinė visuomenė daugumą savo sprendimų, kurie susiję su visuotinai privalomų elgesio taisyklių nustatymu, priima pasitelkiant politinę valią. Todėl vienas iš esminių tokių sprendimų elementų yra interesų, principų ir bendrųjų vertybių sąveika. Tačiau, reikia nepamiršti, kad visi šie elementai yra pastoviai kintantys laiko ir erdvės atžvilgiu. Asmens teisės yra vienos iš tų, kurioms yra suteikiama konstitucinė apsauga, tačiau svarbu pabrėžti, kad dažnai tos teisės išeina už tos apsaugos ribų. Kadangi, asmens teisės ir laisvės ir kaip jas interpretuoja pats asmuo gali būti kur kas platesnės (pvz. homoseksualaus asmens laisvė būtų susituokti su savo partneriu, visgi tokios jį teisės neturi, nes valstybė homoseksualių santuokų neužtikrina). Taip iš esmės bus suvaržomos tokio asmens laisvės ir teisės, nes Konstitucija įtvirtina santuoką tik tarp heteroseksualių asmenų. Taigi, aišku yra viena, kad valstybėje priimti politiniai sprendimai ne visada apims atskirų asmenų teises. Tam tikrais atvejais jos gali būti ir suvaržomos, tarkime jei kyla karas ir asmuo gyvenančio vietoje A sklypas yra reikalingas įrengti karinei bazei. Tas asmuo turi teisę į nuosavybę, kuri taip pat ginama ir Konstitucijos, tačiau užtikrinti valstybės saugumą yra kur kas svarbiau, todėl jo teisė į nuosavybę bus suvaržyta. Taigi, turime daug variantų, kada asmens teisės nebūtinai bus svarbios ir aktualios visai visuomenei, dėl šios priežasties jos nebus užtikrinamos, o taip pat dėl tam tikrų atvejų jos gali būti suvaržomos, siekiant užtikrinti svarbesnius visuomenės interesus, kaip, kad jos saugumą. Tai patvirtintina faktą, kad asmens teisės prieš valstybę, kurioje tas asmuo gyvena, nėra absoliučios.

Šiuolaikinėje pliuralistinėje daugiakultūrinėje visuomenėje asmens teisės ir viešasis interesas susikerta, teisės tampa vienos kitoms prieštaraujančios, neapimančios visos daugumos interesų, todėl tai veda į visuomenės atskirtį. (Osyatynski, 2019, p. 194). Glendon daro išvadą, kad konstitucinės normos neturėtų apimti svarbiausių principų, o labiau sutelkti dėmesį į konkrečias normas (taisykles), leidžiančias žmonėms egzistuoti ir bendradarbiauti kartu, nepaisant juos varžančių principų. (Glendon, 1991 cituota Osyatynski, 2019, p. 194).

Asmens teisės neturi būti visiškai beribės, tai gerai apibūdina posakis, kad „tavo teisės baigiasi ten, kur prasideda kito žmogaus teisės“. Pagal tai, žmogaus teisės yra ir turi būti suvaržomos tam, kad jos netaptų absoliučios ir taip sudarytų bendrą balansą tarp skirtingų asmenų interesų. Kiek paradoksalu, kad teisinė sistema, kuri iš esmės turi apsaugoti individo teises jį supančioje bendruomenėje, tuo pačiu jas ir suvaržo, dėl to pačio kolektyvinio intereso. Todėl iš esmės teisėjai tampa įrankiu, kuris leidžia nuspręsti ar tam tikri politiniai sprendimai pakankamai nesuvaržo asmens teisių. (McHarg, 1999, p. 672). Lietuvoje Konstitucinio Teismo nutarime, interesų pusiausvyra yra aiškinama ir apibūdina taip: „Negalima pasiekti teisingumo tenkinant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus. Elgiantis vienašališkai, būtų ignoruojama humaniškoji teisės paskirtis, didėtų socialinių konfliktų galimybė. Teisė negali remtis vien tik daugumos ar mažumos interesais, todėl teisėdaroje siekiama derinti interesus panaudojant optimalias šalių susitarimo galimybes.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 kovo 8 d. nutarimas. *Valstybės Žinios* 22-516). Kada praktikoje susiduria dvi Konstitucijos saugojamos vertybės tenkinant viešąjį interesą ir kuomet yra ribojamos asmens teisės reikia apžvelgti koku mastu šie ribojimai daro poveikį toms vertybėms. Kitaip tariant, būtina atsižvelgti į pačių ribojimų pobūdį bei mastą ir šiuo požiūriu įvertinti jų pagrįstumą. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 gegužės 6 d. nutarimas. *Valstybės Žinios* 40-977).

Taigi, kam turėtų būti teikiamas prioritetas tarp viešojo intereso ir asmens teisių yra sudėtingas ir probleminis klausimas ir šią problematiką galime aptarti pasitelkiant skirtingus teisės moksle išskiriamus kriterijus.

2.1 Daugumos naudos kriterijus

Sprendžiant socialines problemas, kylančias iš skirtingų vertybių, interesų ir ideologijų susipriešinimo spręsti ir gauti vieną atsakymą yra itin sudėtinga. Vienas iš galimų įrankių, kuriuo gali būti pasitelkiama ieškant viešojo ir privataus intereso pusiausvyros bei to, kas tam tikrai atvejais lemia viešojo intereso pirmenybę, yra

utilitaristinis bendruomeninės naudos apskaičiavimo būdas (Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 51).

Utilitarizmo mokyme naudingumas laikomas deramumo ir pareigos pagrindu. Tam tikras poelgis teisingas tada, kai jo naudingumas yra ne mažesnis, negu kurio nors kito alternatyvaus poelgio. Poelgis neteisingas, kai jo naudingumas mažesnis. Naudingumas suprantamas kaip indėlis į gerų ir tarpusavyje naudingų dalykų sąrangą. Pasak utilitarų, privalomi yra tie poelgiai, kurie atitinka naudingumo principą (Pranevičienė, 2008, p. 37).

Daugiausiai dėmesio daugumos naudos teorijai skiria būtent klasikinio utilitarizmo atstovai. Vieni iš pagrindinių utilitarizmo teorijos klasikų yra J. Bentham, J.S Mill, A. Smith bei H. Sidwick – tai pirmieji asmenys pateikę sistemingą utilitarizmo sampratą, kurie atmetė vertybines nuostatas ar moralinius įsitikinimus kaip galimus kriterijus, kuriais remiantis būtų apibrėžiamas viešasis interesas (Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 53).

Pagal Bentham naudingumo principu suprantamas kaip toks, kuris patvirtina ir nepritaria kiekvienam asmens veiksmui. Iš esmės jis teigia, kad valstybė remiantis šiuo principu padeda ne tik užtikrinti daugumos poreikius ir patenkinti interesus, tačiau užkerta kelią asmenims jaustis nesaugiems, nes jų interesus gina valstybė. Dėl šios priežasties kuo didesnė bendruomenės dalis yra laiminga, tuo turime labiau pasitikintis savo valstybe gyventojus (Bentham, 1843 p. 15). Taigi, pagal tai, Bentham pabrėžia, kad įgudusio įstatymų leidėjo rankos yra praktiškai universalus įrankis, kuriant viešąjį interesą, kuris apsaugotų ir gintų bendruomenės interesus (Pranevičienė, 2008, p. 38). Nors ir Bentham yra linkęs pritari bendrai paplitusių interesų užtikrinimui, tačiau tai ne visada yra teisingas atsakymas, kadangi taip yra užmiršamos mažumų teisės, taip neužtikrinant piliečių tarpusavio lygybės. Remiantis bendros naudos kriterijumi, nė vienas visuomenės narys neturėtų būti paaukotas dėl daugumos gėrio, tačiau kiekvienas turi turėti lygias galimybes siekti įgyvendinti individualius interesus bei suprasti, kad būdamas „pralaimėtoju“ vienoje srityje, jis yra „laimėtoju“ kitose visuomeninio gyvenimo srityse (Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 54). J. S. Mills teigia, kad žmonių elgsena objektyviai sutampa su žinojimu kas yra naudinga bendruomenėje, tačiau kiekvieno asmens psichinis suvokimas skiriasi. Tai lemia, kad kiekvienas asmuo turi skirtingus interesus, tačiau bendruomeniški interesai dažnai yra nustatyti imperatyvu ir yra aukščiau nei individualūs. Todėl siekiant užtikrinti viešąjį interesą yra svarbu kiekvienam asmeniui paklusti įstatymams (Mills, 1863, p. 43). Pagal tai, klasikinio utilitarizmo teorija prioretizuoja viešąjį interesą prieš individualų tuo aspektu, jog didžiausia nauda pasiekama tuomet, kai didžioji bendruomenės dalis ją palaiko.

Taip pat svarbią vietą klasikinis utilitarizmas turi ir ekonominės teisės analizėje. Bentham teigia, kad reikia identifikuoti ne akimirkos malonumą kaip galutinį individų tikslą, bet ilgalaikę laimę (Lastauskienė, 2010, cituota Murauskas, 2012, p. 223). Iš esmės taip užtikrinant ekonominę naudą ir plėtrą ateityje. Kiek kitaip nei klasikinio modernizmo atstovai tokie kaip Bentham, ekonomikoje bendrąjį naudingumą užtikrina laisvai rinkoje dalyvaujantys asmenys. A. Smith ne vienu aspektu prisidėjo prie ekonominės teisės analizės susiformavimo. Bene didžiausiu autoriaus indėliu reikėtų laikyti rinkos pusiausvyros (angl. *equilibrium*) koncepciją, pateikiamą per nematomos rankos kategoriją (angl. *invisible hand*). Šio požiūrio esmė yra ta, kad žmonės, vedami savo interesų ir būdami laisvi, veikia rinkoje, kurioje esama prekių (paslaugų) pasiūla atitinka šių prekių (paslaugų) paklausą. Taip yra maksimizuojama visuomenės gerovė. A. Smith šią koncepciją pateikė darbo rinkos pavyzdžiu, parodydamas, kaip laisvi žmonės netrukdomoje laisvoje rinkoje galų gale nematomos rankos pavidalu užtikrina kiekvienam žmogui jam naudingą darbą bei leidžia išvengti nenaudingo (Smith, 1981, Murauskas, 2012, p. 224). Taigi, pagal tai, kiekvienas asmuo individualiai renkasi kokie gėriai jam yra reikalingi, tačiau jam, esant ekonomikos dalyviu, jis atneša naudą ne tik bendrai rinkai, tačiau užtikrina ir tos valstybės ekonominį augimą.

Ekonominėje perspektyvoje kiekvienas individo pasirinkimas yra tam tikra nauda valstybei. Galima pateikti paprastą pavyzdį, kada asmenys būdami rinkos dalyviais taip pat užtikrina ir viešąjį interesą – asmenys pirkdami tam tikras prekes, versdamiesi verslais ir mokėdami už tai mokesčius skiria lėšas į valstybės biudžetą, tuomet valstybė sprendžia kur sukauptą biudžetą paskirstyti, pavyzdžiui mokant socialines pašalpas, užtikrinant švietimą ar įvairias kitas investicijas asmenims, kurie galbūt be valstybės pagalbos neįstengtų tokios paramos gauti. Nematomos rankos koncepcija įrodo, kad asmenys veikdami laisvoje rinkoje, taip auginant ekonomiką, prisideda prie daugumos gyventojų bendros gerovės – pagal tai, valstybė yra tam tikras įrankis padedantis užtikrinti viešąjį interesą kuris apima ir atskiras asmenų teises.

Norint nustatyti kiek visgi naudos tam tikri valstybės sprendimai garantuos užtikrinant viešąjį interesą gali būti pasitelkiama kaštų ir naudos analizė (angl. *cost – benefit analysis*). Ši naudos įvertinimo strategija kaštus vertina finansiniais ištekliais, skirtais tam tikrai politikai įgyvendinti, o laukiamą naudą – individualių visuomenės narių preferencijų ir interesų įgyvendinimu. Daugumos interesai gali būti nustatomi atliekant rinkos analizę ar naudojant socialinių tyrimų duomenis. Šiuo atveju būtina laikytis dviejų taisyklių: reikia įvertinti kiekvienos preferencijos intensyvumą (t. y. kiek ji reikšminga individo ar jų grupės gyvenimo kokybei) bei užtikrinti, jog skirtingos preferencijos būtų lyginamos remiantis ta pačia vertinimo skale. Kaštų ir naudos analizė

užtikrina, jog visuomenei svarbūs sprendimai būtų priimami remiantis ne populiaria nuomone ar nuo finansinių galimybių atitulusiais pažadais, o racionali apskaičiavimu (Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 57).

Minėtoje nematomos rankos koncepciją galima išvelgti ir Coase teoremoje, kuri aktuali analizuojant viešojo intereso apibrėžimo kriterijus, nes joje tiriama ekonominės veiklos lemiami šalutiniai veiksniai (pvz., gamtos tarša) bei teisinio reguliavimo įtaka siekiant sumažinti ar panaikinti neigiamas šių veiksnių pasekmes. Valstybė šioje situacijoje turi aiškiai apibrėžti kiekvienos pusės teises, o visus kitus klausimus bei nesutarimus savaime išspręstais laisvoji rinka ir susitarimai (Coase, 1960 p. 13 cituota Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 58). Pagal mokslininko teoremą yra svarbu nusibrėžti šalių teises ekonominiuose santykiuose, leidžiant vystyti laisvąją rinką, tačiau tam tikrais teisės aktais suteikiant valstybei tiesioginį reguliavimą (kaip ir minėtame pavyzdyje – valstybė rūpinasi, kad gamta nebūtų teršiama, sukuriama tam tikras sankcijas ar kitą teisinį reguliavimą, užtikrinant tos taršos mažinimą). Taigi, užuot įtvirtinus individualiomis teisėmis pagrįstą sistemą, tokiu atveju taikomos teisės normos, konkrečiai apibrėžiančios tam tikros ekonominės veiklos apribojimus (Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 59).

Visgi, kyla keblumų nustatant individualių interesų tenkinimo laisvės ribas bei pažeidžiamesnių visuomenės grupių apsaugą. Tarkime, visuomenės nariams turint teisę gyventi neužterštoje aplinkoje tam tikros bendruomenės nariams gali būti išmokėtos piniginės kompensacijos tam, kad jie išsikeltų iš gyvenamosios teritorijos ir joje privačios struktūros galėtų toliau vykdyti su gamtos tarša susijusią ekonominę veiklą. Tokiu atveju neigiamos šalutinės ekonomikos pasekmės nebūtų pašalintos, o kartu, galima teigti, nebūtų apsaugotas ir viešasis interesas (Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 59).

Reikalinga būtų apibrėžti kelius esminius dalykus kalbant apie laisvąją rinką siekiant užtikrinti asmens teises ir viešąjį interesą – ar pavyzdžiui, lėšos, kurios yra skiriamos iš valstybės biudžeto bus panaudojamos taikant kaštų ir naudos analizę konkrečiai daugumai asmenų, tačiau neužtikrins mažumų intereso gynimo ir kaip tos visuomenės dalies interesus būtų galima apginti jei šie nepatenka, arba sudaro mažą dalį, tyrimų duomenyse. Iš to galime teigti, jog valstybė prioretizuotų viešąjį interesą suprantant jį tik kaip konkretų daugumos rodiklį, neįtraukiant į statistiką mažumų interesų.

2.2 Asmens interesai, kaip laisvas jo pasirinkimas

Asmeninės naudos siekiančių individų konkurencija išliko ir modernių utilitarizmo teorijų pagrindu, tačiau atsiribojant nuo bendruomeninės naudos identifikavimo ir apskaičiavimo problemų bei kartu nuo pagrindinių klasikinio

utilitarizmo trūkumų. Sąvoka „pasirinkimo utilitarizmas“ (angl. *choice utilitarianism*) taip pat yra vartojama atskirti moderniajai utilitarizmo sampratai nuo klasikinės.

Remiantis šia nuostata, individai, o ne įstatymų leidžiamoji valdžia, geriausiai žino, kas atitinka jų interesus. Iš to išplaukia, jog visuomenės nariams reikia suteikti kuo didesnę ekonominę laisvę ir nustatyti kiek įmanoma mažiau teisinių apribojimų (Tullock, *et al.* 2001, Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 56). A. Mackonis, pabrėžia, kad viešasis interesas, negali kilti iš atskirų visuomenę sudarančių interesų. Taigi, viešasis interesas turi sutapti su atskirų žmonių asmeniniais – privačiais – interesais, taip pat nevalia pamiršti, kad viešasis interesas turi būti susijęs tik su viešąja - asmenų tarpusavio sąveikos – sritimi. Kitaip tariant pagal Mackonį viešasis interesas neturi kištis į atskirų asmenų privatų gyvenimą: į tai ką daro atskiras žmogus, kiek tai nepaliečia kitų asmenų. (Mackonis, 2009, p. 140).

Todėl galima teigti, jog klasikinės utilitarizmo teorijos susijusios su gerovės valstybės modeliu, orientuojasi į bendrąją naudą, o modernusis utilitarizmas turi daug bendrų sąsajų su liberalizmo idėjomis, nes pirmiausiai pabrėžia individų pasirinkimo laisvę. Vienas iš pagrindinių modernių utilitarizmo teorijų privalumų aiškinant viešojo intereso apibrėžimo kriterijus yra tas, jog tampa nebesvarbi naudos apskaičiavimo problema (Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 56). Taigi, moderniajame utilitarizme valstybė ir įstatymai iš esmės nebesudaro pagrindinės esmės, siekiama bendrojo intereso atsižvelgiant į kiekvieno asmens interesus, taip valstybė yra įgalinama gerbi ir puoselėti asmens teises, paliekant jiems pasirinkimo laisvę. Tačiau, individų sprendimai dažnai būna paremti iracionaliais motyvais (Lewin, 1998, Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 57). Ir ekonominis vartojimas, ir politinis dalyvavimas neretai yra nulemtas ne racionalaus ir apgalvoto pasirinkimo, tačiau simpatijų arba antipatijų, o ir asmens tam tikri galbūt racionalūs veiksmai ne visada lems ir racionalius padarinius visuomenei. Dėl tokių priežasčių pasirinkimo laisvė puoselėjant viešąjį interesą gali būti kritikuojama. (Beliūnienė, L. *et. al* 2015, p. 56). Visgi, kad ir kokia nauda būtų užtikrinamas viešasis interesas tam tikrų individualių asmenų veiksmais ar sprendimais, asmens teisėms modernusis utilitarizmas skiria kur kas didesnę dėmesį nei klasikiniame. Tai reiškia, kad asmeniu galima pasitikėti ir palikti laisvę elgtis savarankiškai.

Tai pat dėmesį laisviems asmens interesams skiria ir suteikia liberalizmo politinė teorija. Liberalizmas suprantamas kaip politinė filosofija, kuri teigia, kad valstybėje kuriamos teisės yra visuotinos ir jos turi palaikyti kiekvieną gyvenantį asmenį toje šalyje. Kitaip tariant, pirmenybė yra teikiama asmens teisėms ir asmens autonomijai, tokioms kaip žodžio, religijos laisvė. Taigi, viešasis interesas yra būtinas veiksmingai užtikrinti tiek pavienių asmenų, tiek bendruomenių interesus (Mills, 2020).

Liberalizmo teorijoje individo teisės bei ekonominė jo laisvė yra pirminiai visuomenės reguliavimo principai, tuomet viešasis interesas bus traktuojamas kaip privačių interesų suma (Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 48). Taigi, liberalizmas pasisako už individualią laisvę, asmenys yra patys atsakingi už puoselėjamas vertybes ir valstybė turi jų neriboti. Toks požiūris veda į individualizmą, kuris užtikrina, kad asmenys yra savarankiški ir savo gerovę bei bendruomenės gerovę nusistato individualiai gerbiant aplinkinius.

2.3 Fundamentalios asmens teisės, kaip pranašumas (*Rights as trumps*)

Kiek kitokį balansą tarp viešojo intereso ir asmens teisių numato Dworkin. Šis teigia, kad iš esmės utilitarizmas atsiremia į didžiosios visuomenės daugumos interesą, kas lemia, kad tai valstybei yra naudinga. Visgi, pasirinktos valstybės ginamos vertybės nebūtinai bus suprantamos kaip „teisingos“ ir paklūstančios tam tikrų asmenų interesams. Jei tai bus vertinama pagal naudingumo koeficientą nukentės dalis žmonių interesų, kurie sudaro visuomenės mažumas. Dworkin aiškindamas naudingumo teorijos trūkumą teigia, kad valstybė iš esmės gali sakyti, kad ji turi apriboti tokią fundamentalią asmens teisę kaip žodžio laisvė, nes konkrečiu atveju ji gali pakenkti ar įbauginti didžiąją visuomenės dalį, tai lemtų, kad ta informacija yra nenaudinga. Visgi, mokslininkas teigia, kad tam tikri asmenų interesai kaip fundamentalios ir pagrindinės teisės ir laisvės yra tokios svarbios, kad būtų neteisinga, kad bendruomenė tuos interesus paaukotų, siekiant užtikrinti bendrą naudą.

Modernusis utilitarizmas, kuris teigia, kad su kiekvienu žmogumi turi būti elgiamasi kaip su lygiu ir kad kiekvieno asmens interesai yra tolygiai svarbūs, nėra tapatinamas su Dworkin teorija. Dworkin tokią poziciją vadiną korupcine, kadangi visiems tolygios teisės ir laisvės vargu ar bus suteikiamos vienodai, todėl moderniojo utilitarizmo šalininkai negali sakyti, kad vienoms teisėms turi būti suteikiamas prioritetas, o kitos turi būti tiesiog atmestinos, tai lemia, kad valstybės pareigūnai turi tas teises balansuoti. Visgi, tokį interesų balansavimą Dworkin aiškina kaip prieštaringa ir kad fundamentalios teisės yra pranašesnės nei viešasis interesas, todėl jos negali būti balansuojamos (Dworkin, 1998, p. 1-16). Tokiu atveju mes suteikiame laisvę vertinti fundamentalias teises skirtingame faktiniame scenarijuje, taip pat kaip ir bet kurį kitą socialinį interesą, tokia pusiausvyra lemtų visišką asmens teisių sunaikinimą. Taip pat asmens teisės, kaip atskiras politinės teorijos elementas, yra būtinas tam, kad kai kurie valstybės sprendimai, kurie iš esmės gali padaryti itin didelę žalą fundamentalioms teisėms (teisę į gyvybę), ne visuomet yra suteikiantis bendruomenei naudą ir gerovę tokiu atveju daugumos naudos teorija bus tik priedanga. Taip pat daugumos naudos teorija neatsižvelgia į mažumos teises, jų teisės nebėra laikomos lygiavertėmis,

turinčioms tokią pačią svarbą kaip ir daugumos. Visgi, Dworkin pozicija, kad visos fundamentalios teisės turi būti tolygiai svarbios ir jų negalima suvaržyti yra kiek abstraktus vertinimo kriterijus. Pirma, kaip ir anksčiau minėtame Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo išaiškinime pagrindinės teisės neturi baigtinio sąrašo, tai lemia teisinį neapibrėžtumą, kadangi natūralu, jog praktikoje susidūrus dviem skirtingoms teisėms jos privalės būti lyginamos. Tačiau, Dworkin „*rights as trumps*“ teorija itin plačiai apibrėžia asmens teises ir suteikia joms vadinamą „imunitetą“, todėl joms visada bus taikomas prioritetas prieš viešąjį interesą.

3. ASMENS TEISIŲ IR VIEŠOJO INTERESO PUSIAUSVYRA PANDEMIJOS KONTEKSTE

Pastaraisiais metais esant įtemptai situacijai ir valstybėms siekiant užtikrinti asmenų saugumą, jų sveikatą, stengiantis suvaldyti pandemine situaciją ir užkirsti kelią viruso plitimui susiduriame su begalėmis iššūkių. Kaip teigė Koskenniemi, valstybės siekia susidoroti su prieštaraujančiais asmens laisvės ir socialinės tvarkos reikalavimais, paradoksalu, tačiau norint išsaugoti laisvę, reikia sukurti sistemą, kuri ją apribotų. Kita vertus, asmens laisvę galima išsaugoti tik tuo atveju, jei egzistuoja normatyviai tvari ir įtikinama socialinė tvarka (Koskenniemi, 2006, Danchin *et. al.*, 2020, p. 599).

Ši svyruojanti asmens teisių ir laisvių bei viešojo intereso dialiktika sukuria išskirtinį dvigubą teisinį ryšį (Danchin *et. al.*, 2020, p. 599). Esant pandemijai, valstybėms tenka pareiga pasirinkti tokį interesų balansavimo modelį, kuris sugebėtų koreliuoti tiek su asmens teisėmis, kartu užtikrinant ne tik daugumos, bet ir apsaugant mažumų teises, tiek užtikrinti ekonominį stabilumą ir pačios valstybės interesus. Daugelis valstybių pasirenka skirtingus modelius, tai priklauso nuo jų politinės ideologijos ištakų, gyventojų požiūrio, įstatymų leidėjo ir vyriausybės pozicijos.

3.1 Daugumos naudos kriterijaus kontekste

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad pandemija pati savaime yra pripažįstama tuomet, kai tai apima didžiąją, pasaulyje gyvenančių žmonių, dalį. Natūralu, kad tokiu atveju daugelis valstybių yra paveikiamos plintančio viruso ar ligos. Dėl šios priežasties, valstybės turi imtis tam tikrų veiksmų, siekiant apsaugoti gyventojų sveikatą ir užtikrinti priemones, padėsiančias suvaldyti pandemijos plitimą. Šalims bandant kovoti su sparčiai plintančiu virusu tenka kvestionuoti ne tik priemones, kuriomis bus remiamasi užkertant kelią pandemijai, bet taip pat ir priverčia susimastyti apie savo vertybes, įsitikinimus, kuriais gyveno iki prasidedant pandemijai.

3.1.1. Kultūriniai ir politiniai skirtumai tarp Rytų ir Vakarų valstybių bei jų kova su Covid-19

Vertinant Rytų ir Vakarų siekį kovoti su Covid-19 įžvelgiama nemažai kultūrinių ir politinių skirtumų, kurie lėmė taktiką, kokių priemonių buvo imtasi siekiant kovoti su pandemija ir kaip asmenys, gyvenantys šiuose regionuose reagavo į patį virusą.

Įžvelgiant į tokias šalis kaip Vietnamas, Taivanas, Kinija, Japonija matysime, kad kolkas skaičius užsikrėtusių asmenų yra palyginus minimalus arba stipriai sumažintas, pvz. kaip Kinijos atveju. Kinijoje, asmenims, gyvenantiems ir pripratusiems gyventi komunistiniu režimu, kada valstybė iš esmės yra pagrindas, kuris reguliuoja jų gyvenimą, o svarbiausia vertybė yra užtikrinti daugumos socialinę gerovę, priemonės, kurios buvo pasitelktos siekiant suvaldyti pandemiją, neatrodė tokios drastiškos.

Tokiose valstybėse kaip Kinija, viešajam interesui yra visuomet teikiamas prioritetas prieš atskirų individų teises. (Etzioni, 2020). Taigi, bandant suvaldyti pandemiją, ir nustatant tai, kaip valstybės prioritetą, būtina imtis griežtų priemonių, užtikrinant gyventojų sveikatą.

Kinijos vyriausybė siekiant susidoroti su Covid-19 virusu ėmėsi itin drastiškų priemonių ir 76 dienomis visiškai izoliavo 46 milijonus gyventojų Uhan regione, taikant tokias priemones kaip asmenų stebėjimą gatvėse per kameras, ar jie laikosi izoliacijos ir nepalieka savo gyvenamosios vietos. Per šį laikotarpį Kinijai pavyko greitai plintantį virusą sumažinti nuo kelių dešimčių tūkstančių užsikrėtusių žmonių skaičius iki vos kelių atvejų. Nors Kinija yra kiek išskirtinis atvejis, lyginant su kitomis valstybėmis, puoselėjančiomis bendruomenines vertybes, tačiau toks šalies pavyzdys darė didelę įtaką ir kaimyninėms valstybėms. Manoma, kad toks griežtas taikymas Kinijoje buvo pasitelktas tam, jog proporcingai vienam gyventojui tenka mažiau intensyvios terapijos skyriuje vietų nei Japonijoje ar Pietų Korėjoje, todėl siekiant kaip įmanoma labiau išvengti plintančio skaičiaus sergančiųjų buvo imtasi tokių intensyvių priemonių.

Taip pat galime išskirti ir Japonijos pavyzdį, kuris kiek skirtingas žiūrint į tai, jog ten vyrauja itin individualistinės idėjos, taigi priemonių taikymas siekiant suvaldyti virusą buvo kiek kitoks, tačiau asmenims, kurie gyvena itin liberalioje valstybėje jis taip pat buvo laikomas griežtu. Asmenis, kurie nesilaikė nurodymų buvo bandoma viešai sugėdinti, juos paskelbus į laisvai prieinamus sąrašus. Po pritaikytų priemonių Japonija pranešė apie mažiau nei 18 000 patvirtintų atvejų, taip išvengiant medicinos sistemos perkrovos ir pavyko sulaikyti mažiau nei 1000 žmonių mirčių, kas tuo metu lėmė vieną mažiausių mirties atvejų turimą rodiklį pasaulyje (Etzioni, 2020).

Tuo pačiu, žvelgiant pavyzdžius kaip antroji Covid-19 banga paveikė Europą ar JAV, galime matyti perkrautas ligonines, užsidarančius barus, restoranus, verslus bei įvestas komendanto valandas (Balakrishan, 2020). Tačiau, nenagrinėjant tik griežtų priemonių taikymo, svarbu išvelgti kas visgi lėmė tokį skirtumą ir kodėl jis susidarė tarp skirtingų pasaulio pusių.

Lyginant JAV su Rytų Azijos šalimis pastebimas skirtumas, jog Rytuose visuomenės pasitikėjimas šalies pareigūnais ir apskritai jų valdžia, kuri siekia susidoroti su viruso sklaida, yra kur kas didesnis nei Vakarų valstybėse, kuriose galime matyti nesibaigiančius streikus dėl šalyje taikomų suvaržymų jų asmeninėms teisėms. Svaru paminėti tai, kad demokratiškose valstybėse itin daug laisvės suteikiama asmens teisėms, šalyse vyrauja individualizmas, todėl asmenys pripratę veikti ne dėl visuomenės naudos, o dėl savo asmeninės naudos, todėl bet koks valstybės įsikišimas

yra vertinamas prieštarigai. Visgi, atsakymas kodėl Rytų Azijos šalims sekasi geriau kontroliuoti viruso plitimą greičiausiai slypi keliuose aspektuose: a) Rytuose pasitikėjimas kyla iš bendruomeniškumo, tai yra, jog siekiama bendros naudos visuomenėje, pandemijos atveju tai būtų sveikata, asmenys siekia apsaugoti vienas kitą nuo plintančio viruso b) Dėl būtent visuomenės bendruomeniškumo individai yra linkę paklusti esamiems nurodymams, dėl šios priežasties streikai ar mitingai yra retas reiškinys ne tik pandemijos kontekste (Jennings, 2020) c) Azijos šalys turi patirties kovojant su mažesnėmis epidemijomis, tokiomis kaip SARS ar MERS, todėl iš esmės žino jų grėsmę ir būdus kaip nuo jų apsisaugoti (dėvėti kaukes ir kitas apsaugines priemones, laikytis rekomenduojamų atstumų ir pan.) d) Azijos šalyse dėl smogo, taip pat siekiant apsisaugoti nuo peršalimo yra paplitusi kaukių dėvėjimo kultūra (Balakrishan, 2020). Vakarų valstybės ir jų gyventojai nesusidūrę su pandemijos ar epidemijos atvejais kurį laiką apskritai neigė koronaviruso egzistimą net ir mirus dešimtimis tūkstančių asmenų, taip pat nesiryžo griežtoms priemonėms kaip karantinavimo kontrolės taikymui, siekiant nesuvaržyti savo gyventojų laisvės, dėl šios priežasties susidariusi aplinka tapo palanki tolimesniam to viruso plitimui. Taigi, JAV ir Didžioji Britanija yra vienos iš pavyzdžių, kada nebuvo pakankamai greitai imtasi priemonių suvaldyti viruso plitimą, dėl šios priežasties jie prarado galimybę sureguliuoti jo sklaidą nuo pat pirmųjų susirgimo atvejų. Asmenys vis dar kovoja už savo laisvių apribojimus ir bendruomeniškumas šiems nėra kultūriškai toks aktualus kaip Rytų Azijoje (Balakrishan, 2020).

Taigi, politinė ir kultūrinė raida šalyse yra be galo aktuali tuo požiūriu, kad tiek valstybė, tiek joje gyvenantys asmenys į pandemiją reaguoja skirtingai. Akivaizdu, kad siekiant užtikrinti viruso plitimą yra be galo svarbus daugumos asmenų susivienijimas ir bendruomeniškumas, kuris itin būdingas Rytų Azijos valstybėms, o taip pat ir pasitikėjimas bei paklusimas valdžios institucijoms. Tai, jog valstybės jau yra turėjusios patirties kovojant su pandemijomis taip pat yra labai svarbus aspektas, kuris padeda lengviau pasiruošti tiek pačioms šalims, o taip pat ir jos gyventojams. Todėl asmenys gyvenantys, Rytų Azijos šalyse ir veikdami kolektyviai leidžia valstybėms lengviau kontroliuoti viruso plitimą, nei individualistinės Vakarų šalys. Dėl šios priežasties, pandemijos metu iškilus grėsmei asmenų gyvybėms, prioritetas bus taikomas viešajam interesui, kuris užtikrina teisę į sveikatą, o ne atskiroms asmens teisėms.

3.1.2. Ūkinės veiklos suvaržymas Covid-19 kontekste

Vykstant pasaulinio lygio pandemijai, kuri kaip Covid-19 virusas suvaržo ne tik pavienių asmenų teises, kurie yra pagrindiniai rinkos dalyviai, tačiau juridiniai asmenys taip pat yra stipriai paveikti. Nenuostabu, kad valstybė, įprastame pasaulyje teikia

lengvatas naujiems verslams kurtis ar skatina rinkos plėtrą, nes šalies ekonominis stabilumas ir gaunamos lėšos padeda vystyti kitus socialinius aspektus (švietimas, medicinos priežiūra). Taigi, norint turėti kuo stabilesnę ekonominę padėtį – visos suteikiamos galimybės verslams plisti taip pat yra viešasis interesas. Pagal tai, tiek asmens teisės ir jų laisvės, tiek ir verslų yra užtikrinamos ir puoselėjamos, tačiau kas pandemijos metu įvedant tam tikrus režimus valstybei yra svarbiau? Šis klausimas yra itin sudėtingas, bandant į jį atsakyti, tuomet, kai yra taikomos tam tikros priemonės siekiant suvaldyti viruso plitimą.

Sveikatos krizė ir daugybė valstybės taikomų priemonių ją suvaldyti – daugiausia izoliacija ir karantinas veda pasaulį į ekonomikos nuosmukį. Nacionalinių ir tarptautinių suinteresuotųjų šalių priimtų sprendimų, susijusių su sveikatos ir ekonomikos klausimais, pasekmės daro abipusę įtaką viena kitai, todėl jų bendras tyrimas yra būtinas. Vyriausybė turi imtis veiksmų, užtikrinant, kad visuomenės sveikatos politika ir apsauga nesumažėtų, išliktų tvirta ir pajėgi kontroliuoti ligos plitimą.

Paradoksalu, nors kaip ir buvo minėta, pandemijos metu, valstybė suteikė itin daug laisvių verslo rinkai plisti ir netgi teikė tam tikras garantijas, visgi krizės metu išryškėjo kaip valstybės taikomos priemonės gali tuo pačiu ir apriboti tų įmonių veikimą. Šie apribojimai lėmė, kad ekonomika iš esmės pasidarė nacionalistine, priklausoma nuo valstybės (Kharytov *et al.*, 2020, p. 228). Ekonominiam nuosmukiui darė įtaką tiek tiesioginis karantino apribojimų poveikis ekonominei veiklai, tiek netiesioginis – neaiški tolesnė pandemijos raida. Dėl šios priežasties pasikeitė piliečių vartotojų elgsena, siekiant sumažinti prekių ir paslaugų pirkimą, kurios nėra būtinos, o taip pat ir suvaržė įmonių poreikį investuoti, taip atidedant įvairius verslo projektus (Kharytov *et al.*, 2020, p. 228).

Visgi, kai kurios vyriausybės skatina bet koku būdu „taupyti savo šalies ekonomiką“, taip rizikuojant daugumos gyventojų sveikata ir gyvybe. Tokį požiūrį dažnai lydi entuziazmo trūkumas siekiant mažinti nelygybę arba užtikrinti ekonominių ir socialinių teisių įgyvendinimą. Šis požiūris į ekonomiką negali būti adekvatus, kalbant apie tai, kad iš esmės pačios ekonomikos reikšmė, tai asmens teisės būti laisvos rinkos dalyviais, taip įgyvendinant savo socialines ir ekonomines teises. Todėl, yra ypač svarbu atriboti didelių korporacijų siekį gauti teisę į pelną ir asmenis, kurie kasdien dirba, siekiant gauti uždarbį iš kurio jie apsirūpina kasdiene buitimi (Bohoslavsky, 2020). Taigi, ekonomika turi būti linkusi priklausyti nuo rinkos, tai yra joje dalyvaujančių žmonių, laiko ir erdvės, jai būdinga globalizacija, šiuo atveju kiekviena korporacija turi užtikrinti joje dirbančių asmenų socialines ir ekonomines teises (Orford, 2006, p. 186).

Kada kyla pavojus žmonių sveikatai ir jų gyvenimui, visgi, verslas neturėtų tęstis taip, kaip yra įprasta, turi būti užtikrinama, kad ekonominė veikla nepakenks sveikatos politikai, kuria siekiama kontroliuoti ligos plitimą ir su tuo susijusių visuomenės sveikatos priežiūros sistemų žlugimo riziką. Ekonomika pati savaime neturėtų būti pagrindiniu aspektu valstybei kovojant su pandemija, ekonominė politika turi būti orientuota į žmonių poreikius ir teises, o ne į riboto kapitalo plėtrą (Bohoslavsky, 2020). Visgi, bendrovės neturi pateiktų aiškių valstybės nurodymų ar veiksmingos sistemos, kaip šios turėtų veikti pandemijos metu, todėl jos iš esmės veikia savarankiškai ir imasi ribotų veiksmų, kad apsaugotų savo darbuotojus. Įmonės turėtų skatinti ir suteikti darbuotojams galimybę dirbti namuose teikdamos reikalingas technologijas ir pagalbą. Nors darbas namuose yra viena iš efektyviausių priemonių, užtikrinant darbuotojų tarpusavio kontakto nebuvimą, suteikiant galimybę neužsikrėsti, tačiau ne visus darbus galima atlikti namuose. Dėl šios priežasties, darbdavys turi užtikrinti saugias ir sanitarines patalpas, juos aprūpinti reikalingomis priemonėmis, kaip veido kaukėmis, dezinfekavimo priemonėmis (Tripathi, 2020, p. 254). Taigi, pagal valstybės pateikiamas rekomendacijas ir nustatytus režimus, įmonės turi elgtis taip, kad būtų užtikrintas darbuotojų saugumas, tačiau ne visada įvyksta taip, kaip tikimasi.

Tendencija rodo viena, kad darbo ieškinių, paduodamų darbdaviams skaičius Covid-19 metu sparčiai augo. Byloje „Hockersmith“ prieš „Elmcraft“ ieškovė paprašiusi atostogų, po to kai jai gydytojas nurodė privalomą izoliaciją, nes jai buvo pasireiškę koronaviruso simptomai, buvo ignoruojama. Vėliau grįžusi į darbą buvo atleista. Panašius atvejais fiksuotas ir byloje „Castaneda“ prieš „Niagara Bottling LLC“, kada darbdavys atmetė ieškovo prašymą suteikti jam medicininės atostogas, kada šis pasijuto prastai, vėliau jis buvo atleistas, kada išreiškė susirūpinimą dėl darbuotojų saugumo priemonių trūkumo darbovietėje. Taip pat buvo daugybė kitokių teismo bylų, kurios apėmė ir diskriminacijos, darbo saugos, užmokesčio, privatumo pažeidimus ir panašiai (Spiggle, 2020). Taigi, įmonės ne visuomet yra linkę gerbti savo darbuotojų teises ir renkasi paprastesnius variantus, kaip darbuotojų atleidimai be pateisinamos priežasties, ar kitokie darbuotojų teisių suvaržymai. Natūralu, kad pati valstybė, nors ir turi didelę įtaką pandemijos metu reguliuojant kaip verslai turėtų dirbti (ar darbuotojai privalo dirbti savo darbovietėje, ar turi būti užtikrinamas nuotolinis darbas), neturi galimybės kontroliuoti vidinės tvarkos.

Valstybė, esant pandemijai neturėtų prioretizuoti ekonomikos augimo ir leisti žmonėms patiems kontroliuoti šią krizę. Pirma, tai labai trumpalaikis požiūris, nes akivaizdu, kad tūkstančiai ar milijonai užkrėstų ir mirštančių asmenų nėra didelis indėlis į nacionalinę ekonomiką. Antra, neveiksminga sveikatos politika prailgina susirgimo

protrūkius, o tai reiškia, kad norint stabilizuotis yra būtina ekonomikos atsigaminimo sąlyga, tačiau tam gali prireikti daugiau laiko. Negali vyriausybės veiksmų planų centru, pandemijos kontekste, tapti ekonomika, nes tai, kad ir kaip būtų paradoksalu, vestų į visišką ekonominį žlugimą (Bohoslavsky, 2020).

Taigi, tvirtos visuomenės sveikatos politikos, gelbstinčios gyvybes ir neleidžiančios žlugti sveikatos priežiūros sistemoms, įgyvendinimui, turėtų būti taikoma papildoma politika, leidžianti importuoti ir (arba) gaminti ir platinti prekes bei paslaugas, kad būtų užtikrinamos fundamentalios žmogaus teisės, tuo pačiu sumažinant perspektyvą į neigiamą ekonominį pandemijos poveikį ateityje (Bohoslavsky, 2020).

Ekonominis stabilumas valstybei yra ypač svarbus, tuo galime įsitikinti pažvelgus į trečiąsias pasaulio šalis (Afrikos vakaruose ar atskirose Azijos valstybėse), tai padeda ne tik pačios šalies įvaizdžiui ir bendrai visuomenės laimei, tačiau tai be galo svarbu siekiant puoselėti asmenų teises ir laisves, taip jos gali būti paprasčiau užtikrintos ir tam turima resursų. Visgi, kad ir kiek svarbus būtų šis aspektas, valstybei susidūrus su tokia rimta pandemija kaip Covid-19 ar kitomis stipriai plintančiomis ligomis, asmens gyvybei ir sveikatai visuomet turi būti teikiamas pagrindinis prioritetas, be šalyje gyvenančių piliečių neegzistuos nei pati valstybė, nei bus kuriama ekonomika, praradus tos rinkos dalyvius – tai yra vartotojus. Šiuo sudėtingu laikotarpiu, valstybės pagrindinis viešasis interesas turėtų būti asmenų sveikata, o ne išėinančios iš to asmens teisės ir laisvės. Natūralu, kad verslai iš esmės išoriškai yra valdomi valstybės, jų rekomendacijomis ar įstatymais, tokie apribojimai turi būti taikomi siekiant numalšinti pandemijos sklidimą, tačiau įmonių tikslas yra prisitaikyti prie valstybės taikomų priemonių. Taigi, esant itin sudėtingam laikotarpiui valstybės pagrindinis dėmesys ir prioritetas turi būti skiriamas asmenų sveikatai ir gyvybei, nepaisant ekonominio nuosmukio rizikos.

3.2 Asmens, kaip laisvo individo kriterijaus kontekste

Svarbu pabrėžti, kad daugumos iš vakarų valstybių siekis suteikti asmeniui kuo daugiau laisvės. Šis gali priimti tam tikrus, jam naudingus sprendimus, nevaržant kitų asmenų teisių ir laisvių, taigi valstybės kontrolė tampa itin minimali. Šalys siekia, kad individai, elgiantis laisvai bus supratingi ir nepakenks supančiai bendruomenei. Visgi, svarbu yra panagrinti tokias situacijas kai asmenims yra suteikiama tokia apsisprendimo laisvė pandemijos metu.

3.2.1 Švedijos pavyzdys kovoje su Covid-19

Priešingai nei daugelis kitų šalių, Švedija pasirinko neskelbti karantino. Tai yra, jog vyriausybė pasitikėjo savo žmonėmis ir patarė jiems būti atsakingais piliečiais ir laikytis numatytų sveikatos rekomendacijų. Taigi, Švedija pandemijos metu atsisakė uždaryti

savo sienas, taip pat paliko visišką laisvę asmenims elgtis atsakingai, pasitelkiant jų vidinės atsakomybės jausmu. Iš esmės Švedijos strategija išsiskyrė keliais sprendimais: a) apribojant infekcijos plitimą šalyje, b) užtikrinant, kad būtų laisvai prieinamos sveikatos ir medicinos priemonės, c) ribotas poveikis būtinosioms paslaugoms, d) kuo mažesnis poveikis tiek žmonėms, tiek verslui, e) pašalinti bendrą susirūpinimą, f) tinkamu metu įgyvendinti tinkamas priemones (Government Offices of Sweden, 2020, cituota Rambaree, 2020).

Švedijos politika iš esmės rėmėsi siekiu, kad mažai kontroliuojamoje visuomenėje asmenys, laikui bėgant, įgaus imunitetą, taip bus sukuriama pasipriešinimas prieš Covid-19 virusą. Tokį taikomą metodą daug kas vadina „bandos imunitetu“. Visgi, praėjus penkiems mėnesiams po Europoje paskelbtos pandemijos dienos, Švedijos sveikatos agentūros tyrimai rodo tik 6% asmenų, turinčius antikūnus (Savage, 2020).

Švedijos politika plačiai laikoma didele nesėkme, nes jos infekcijų lygis buvo toks aukštas, kad palyginus su kitomis Šiaurės Europos šalimis rodikliai buvo kur kas didesni, kaimyninės valstybės stengėsi kuo labiau blokuoti savo valstybės sienas su Švedija. Stipriausiai paveikta visuomenės grandis buvo vyresnieji gyventojai iš visų nustatytų mirčių apie 80-90% sudarė vyresni nei 70 metų asmenys. Daugeliui iš šių žmonių buvo atsisakyta suteikti pagrindinę priežiūrą, o kai kuriems buvo taikoma tik prasta paliatyvioji pagalba (Erdbrink, 2020).

Taigi, taikomas Švedijos pavyzdys, kuris iš esmės lėmė pasitikėjimą asmenimis, taip gerbiant jų asmens teises ir laisves, pačiai valstybei neskelbiant intervencijos į jas, patyrė kaip patys mokslininkai įvardija visišką katastrofą. Tai buvo geru rodikliu kitoms valstybėms, kad, visgi taikomi suvaržymai yra būtini, siekiant suvaržyti viruso plitimą ir užtikrinti visas priemones, kad būtų apsaugota asmens teisė į sveikatą pandemijos metu.

3.2.1 Asmens pasirinkimo laisvė nedėvėti apsauginių kaukių

Svarbus klausimas kyla tuomet, kai asmuo pradeda nepasitikėti valstybės taikomomis apsauginėmis priemonėmis, siekiant suvaldyti viruso plitimą. Tai yra, jog atsiranda asmenų, kurie atsisako dėvėti kaukes, kai kurie asmenys atsisako vakcinacijos, kuri padeda įgauti imunitetą sparčiai plintančiam virusui. Tačiau ar mes galime tokiu atveju teigti, kad tai nėra kiekvieno asmens pasirinkimo laisvė? Galbūt asmuo renkasi susirgti, galbūt asmeniui jo gyvybė nėra svarbi ir jam taikomos priemonės siekiant apsaugoti jo sveikatą nėra svarbios kaip kitos jo teisės, kurias pandemijos metu valstybė suvaržo.

Galima atrasti itin daug priežasčių kodėl asmenys nusprendžia nedėvėti apsauginių kaukių, kai kurie mano, kad kaukės yra reikalingos tik tuo atveju jei esi

užsikrėtęs, kiti tiesiog kategoriškai nusprendžia jų nenešioti neieškant tam rimtų prižasčių, arba manant, kad virusas jiems nepakenks taip stipriai kaip pavyzdžiui vyresniems šalies gyventojams. Nepaisant visų prižasčių, kurias asmenys atranda, tam, kad kaukės nereikėtų dėvėti, akivaizdu, kad viruso perdavimo rizika tampa itin didelė. Atliktas tyrimas parodė, kad valstybėse, kuriose gyventojai buvo viešai įpareigoti naudoti kaukes sugebėjo ženkliai sumažinti Codiv-19 augimo tempus, palyginus su šalimis, kurios šios priemonės netaikė (Wehby, 2020, cituota Liehmann, 2020).

Svarbu paminėti ir tai, kad net ir valstybės siekiančios suteikti visišką laisvę savo gyventojams, jiems ją gali suteikti tiek, kiek tai nepažeidžia kitų bendruomenės narių interesų. Taigi, akivaizdus faktas, kad asmuo, nusprendęs, jog jam kaukė kaip apsauginė priemonė nėra reikalinga, sukelia riziką jo aplinkoje esantiems asmenims. Britanijos-Kolumbijos žmogaus teisių tribunolo narys S. Adamson teigia, kad Britanijos-Kolumbijos žmogaus teisių kodeksas nebus taikomas asmenims, kurie atsisako dėvėti kaukę ar nesutaria, kad tai gali apsaugoti visuomenės sveikatą pandemijos metu. Taigi, jo teigimu jei asmuo neturi pakankamai įrodymų, pavyzdžiui tam tikros negalios arba kitokios svarbios priežasties, tokių valstybės nurodymų jis varžyti negali (Grochowski, 2021).

Pandemija yra būtent ta priežastimi, kai asmens teisių laisvių suvaržymas yra itin svarbus, siekiant užtikrinti tokią svarbią teisę, kaip teisę į sveikatą. Nepriklausomai nuo to, ar asmuo yra pasirinkęs nesaugoti savęs dėl įvairių priežasčių, toks jo asmeninis pasirinkimas kelia pavojų kitai visuomenės daliai. Taigi, viešuoju interesu užtikrinama asmens teisė į sveikatą, nepaisant to, kad yra suvaržomos kitos individo teisės yra pagrindinis būdas siekiant kovoti su viruso plitimu.

4. VIEŠOJO INTERESO IR ASMENS TEISIŲ PUSIAUSVYROS PAIEŠKA TEISMŲ PRAKTIKOJE PANDEMIJOS KONTEKSTE

Daugeliu atvejų tam tikros asmens teisės (kaip teisė į sveikatą ar gyvybę), tampa pagrindinėmis teisėmis, kurias gina viešasis interesas, siekiant sulaukyti nepaliamą viruso sklaidą šalyje. Natūralu, kad tokiu atveju kenčia kitos asmenų teisės (kaip laisvas judėjimas, nuosavybės teisė). Plačiau nagrinėjant teismų sprendimus bylose, magistro darbo autorė atkreips dėmesį į pažeidžiamas asmens teises ir kokiais argumentais teismas priima sprendimą.

Europos žmogaus teisių teismas (toliau – EŽTT), remiantis Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Konvencija) teigia, kad bet koks valstybės ar tam tikrų institucijų kišimasis į asmens teises turi būti identifikuojamas kaip būtinas demokratinei visuomenei. EŽTT tai aiškina taip, kad pasirinkta priemonė turi būti proporcinga siekti vieno iš teisėtų tikslų, kurie pateisintų tos teisės suvaržymą. Taip pat yra tiriama ar priemonė atitinka aktualius socialinius poreikius, taigi svarbus yra laiko ir erdvės kriterijus (Gerven, 1999, Mayerson, 2007, p. 877).

EŽTT, tikrindamas, ar priemonė yra pateisinama ir proporcinga teisėto tikslo siekimui iširia daugelį veiksnių. Paprastai tie veiksniai yra vertinami atsižvelgiant, ar priemonė gali būti veiksminga siekiant valstybės tikslo, ar yra mažiau ribojančių būdų tam tikslui pasiekti ir ar žmogaus teisių kaštai yra pateisinami viešojo intereso nauda. Iš esmės yra trys proporcingumo testo šakos (subtestai³) – tinkamumas, būtinumas ir proporcingumas siaurąja prasme (Green, 1999, cituota Mayerson, 2007, p. 877). Taigi, nustačius ir išanalizavus visus tris subtestus EŽTT svarsto, ar skirtingas požiūris į Konvencijoje numatytas teises draudžiamu pagrindu yra objektyviai pateisinamos.

Proporcingumo testas siaurąja prasme daugiausia dėmesio skiria, ar teisių turėtoju tenka našta (jo teisių suvaržymas ar pažeidimas) yra pateisinama siekiant naudos kitai visuomenės daliai. Tinkamumo ir būtinybės testai užtikrina, kad valstybė nepiktnaudžiautų tas teises suvaržant ir pasirinktos priemonės nėra tinkamos ar nėra būtinos vyriausybės viešosios politikos tikslams pasiekti. Jei EŽTT pripažintų, kad teises pažeidžianti priemonė yra neveiksminga ar nereikalinga, tai būtų pripažįstama ne kaip teisių apsauga, o kaip neteisingas viešojo intereso prioretizavimas, todėl tokiu atveju tokį prioretizavimą reiktų pašalinti, nes ir netaikant tokių priemonių yra galima pasiekti valstybės tikslus gerbiant ir nesuvaržant asmenų teisių. Priešingai, jei EŽTT nustato, kad priemonė pažeidžianti ar suvaržanti asmens teises yra visgi veiksminga

³ Magistro darbe subtestais bus laikomi pagrindinio proporcingumo testo atšakos, pagal kurias yra vertinamas suvaržytų teisių teisėtumas ir proporcingumas.

siekiant vyriausybės tikslui pasiekti ir nėra mažiau ribojančio būdo, turi būti pasirinkta tarp asmens teisės ir pačio viešojo intereso. Būtent tokį pasirinkimą ir kontroliuoja proporcingumo subtestas siaurąja prasme (Mayerson, 2007, p. 877). R. Alexy teigia, kad tinkamumo ir būtinumo subtestai daugiausia dėmesio skiria faktinėms problemoms: ar priemonė skatina valstybės tikslus, ir jei taip, ar yra mažiau ribojančių būdų tai padaryti (Alexy, 2002, Mayerson, p. 878).

Taigi, atlikus tokį išsamų testą, pasitelkiant subtestus kaip to testo dalimis, EŽTT priima sprendimą, numatant ar viešasis interesas nepažeidžia asmens teisių ir ar jis yra būtinas, konkrečioms tikslams pasiekti.

4.1 Asmens teisės kaip pranašumas prieš viešąjį interesą

Pranašumo teorija asmens teisėms yra plačiai diskutuotina teorija. Konvencija, kuria užtikrinamos asmens teisės natūralu, kad bus vienas iš teisės aktų, kuris pabrėš asmens teisių svarbą, tačiau kiek paradoksalu, kad EŽTT tos teisės būna suvaržomos dėl pagrįsto būtinumo. (McHarg, 1999 p. 680) Net ir pats Dworkin šnekėdamas apie fundamentalias teises, kurių nei teismai nei valstybės neturėtų nei lyginti nei varžyti teigia, kad retais atvejais toks suvaržymas gali būti pateisinamas (Dworkin, 1999, p. 33). Iš to galime teigti, kad nesant išsamios teorijos, kurioje būtų suplanuotos situacijos, kuriose individualūs interesai turės viršenybę prieš kolektyvinius interesus, ir atvirkščiai. Taigi, tokiu atveju teismai tokią sankirtą sprendžia pasitelkę proporcingumo principą, kaip įrankį, kuris pritaikomas kiekvienam atvejui konkrečiai. Šis įrankis padeda priimti pagrįstus, individualiai vertinamus sprendimus, tačiau šiuos, teoriškai pagrįsti yra itin sudėtinga (McHarg, 1999, p. 683).

Tokiais atvejais teismas turi nuspręsti, kuris, ar viešasis interesas ar asmens teisių interesui teikiamas prioritetas labiau atitiks būtent pačios bylos faktines aplinkybes ir jos esmę. Taigi, proporcingumo teorijos koncepcija siaurąja prasme yra reikalaujanti tokio tyrimo, kuris privalo palyginti ar pažeidžiamas interesas yra objektyvus pagal savo laipsnį ar intensyvumą su konkuruojančiu interesu (Alexy, 2002, Meyerson, 2007, p. 879) Taigi, kuo intensyvesnis yra apribojimas, tuo svaresnė turi būti ir to ribojimo priežastis (Meyerson, 2007, p. 879).

Byloje Enhorn prieš Švediją, kurią nagrinėjo EŽTT buvo taikomas pareiškėjas buvo ŽIV virusu užsikrėtęs vyras dėl buvusių lytinių santykių su kitu tos pačios lyties asmeniu, kurį jis vėliau taip pat užkrėtė šiuo lytiškai plintančiu virusu. Medicinos pareigūnas nurodė Enhron (po sužinojimo, kad yra užsikrėtęs), neturėti lytinių santykių prieš tai neatskleidus asmeniui dėl turimo viruso, taip pat naudoti apsaugines priemones bei nevartoti didelio kiekio alkoholio. Visgi pareiškėjas neatvyko į kelis privalomus medicininius susitikimus, kas privertė pareigūną kreiptis į apskrities administracinį

teismą su prašymu įpareigoti jį priverstinai izoliuoti ligoninėje iki trijų mėnesių, kuris vėliau buvo pakartotinai pratęstas kas pusmetį. Medicinos pareigūnas, kartu su psichiatrijos specialistais nurodė, kad pareiškėjas negali būti laisvėje, nes šis atsisako keisti savo elgesį. Pareiškėjas rėmėsi Konvencijos 5 straipsniu (teisė į laisvę ir saugumą) teigdamas, kad toks priverstinis karantinavimas buvo nepagrįstas ir neteisėtas (*Enhron v. Sweden* [ECHR] no. 56529/00 [25.1.2005]).

Taigi, EŽTT pirma sprendė klausimą ar tokios priemonės, kurių ėmėsi medicinos pareigūnas yra proporcingos, į šį klausimą rasti teisingą atsakymą teismas pasirenka vertinti du pagrindinius aspektus: ar šios infekcinės ligos plitimas yra pavojingas visuomenės sveikatai ir ar užsikrėtusio asmens sulaikymas (karantinavimas) yra paskutinė priemonė, siekiant užkirsti ligos plitimą. Pagal viruso mastą ir kokią stiprią grėsmę jis kelia užsikrėtusiam asmeniui ir jo imuninei sistemai pirmasis teismo užduoto klausimo atsakymas buvo akivaizdus, jog toks plitimas yra itin pavojingas. Sprendžiant antrąjį klausimą EŽTT kėlė klausimą ar visgi toks asmens privalomas sulaikymas gali būti laikomas paskutine priemone, siekiant sustabdyti šį pavojingą plitimą, taip užtikrinant viešąjį interesą. Kaip pastebėjo teismas vertinant šią bylą, vyriausybė nepateikė jokių švelnesnių priemonių, išskyrus asmens uždarymą, tai viena iš griežčiausių priemonių, kurios itin stipriai suvaržo asmens teises ir ypač jo laisvę. Privalomas pareiškėjo gydymas nebuvo vienintelė ir paskutinė išeitis, siekiant užkirsti kelią ŽIV viruso plitimui ir valstybė nesugebėjo tinkamai suderinti viešojo intereso (šiuo atveju visuomenės sveikatos ir saugumo nuo užkrečiamos ligos) ir pareiškėjo laisvės. Pagal tai, darytina išvada, jog valstybė pažeidė pareiškėjo teises į laisvę ir saugumą pagal Konvencijos 5 straipsnį (*Enhron v. Sweden* [ECHR] no. 56529/00 [25.1.2005]).

Taigi, visuomet yra svarbu įvertinti valstybės taikomų priemonių proporcingumą, ar yra stengiamasi ieškoti to balanso tarp viešojo intereso ir asmens teisių. Akivaizdu, kad valstybė uždarydama asmenį padės apsaugoti visuomenę nuo viruso plitimo, tačiau asmens teisė į laisvę, kuri taipogi yra fundamentali teisė bus pažeidžiama. Tokį pažeidimą reikia vertinti labai atsakingai ir ar tai vienintelė išeitis sprendžiant iškilusią situaciją ir bandant derinti tiek asmens tiek visuomenės interesus.

Asmenų diskriminavimas pandemijos metu yra aktualus ne tik dabartiniame pasaulyje susiduriant su koronaviruso grėsme, tai yra paplitęs reiškinys pasireiškiant ir kitoms pandemijoms. Valstybė be kita ko turi užtikrinti ne tik fundamentalias asmens teises, tačiau ir jo saugumą ir laisvę gyvenant toje šalyje – diskriminacija, deja tokios laisvės individui nesuteikia. Magistro darbe nagrinėsiu kelis pavyzdžius, su kuriais susiduria asmenys užsikrėtę pavojingu ir itin plintančiu virusu.

Nagrinėjant Covid-19 viruso pandemiją svarbu atsižvelgti ir į prieš tai buvusias ar vis dar esamas pandemijas, viena iš tokių yra ŽIV viruso pandemija. Byloje Kiyutin prieš Rusiją pareiškėjas kreipėsi į EŽTT, grindžiant faktą jog jis yra diskriminuojamas dėl to, jog yra užsikrėtęs ŽIV virusu. Tai pirmoji tokia diskriminacinė byla, kurią nagrinėjo teismas. Pareiškėjas yra vedęs Rusijos pilietę, su kuria turi mažą vaiką, todėl Kiyutin kreipėsi į Rusijos migracijos tarnybą prašydamas išduoti leidimą dėl nuolatinio gyventojų statuso. Visgi, tokie leidimai Rusijoje nėra išduodami užsienio piliečiams, užsikrėtusiems ŽIV virusu. Pareiškėjas savo teises gynė grįsdamas Konvencijos 14 straipsniu (diskriminacijos draudimas) kartu su 8 straipsniu (teisė į šeimos gyvenimą).

Teismas byloje aiškino, kad visgi ši infekcija visuomet buvo siejama su elgesiu – tokiu kaip tos pačios lyties santykiai, narkotikais, prostitucija - tai reiškia, kad ilgą laiką šis virusas buvo visuomenėje stigmatizuojamas, sukuriant klaidingą informaciją. Dėl to, asmenys, turintys šį virusą tapo diskriminacijos aukomis ir įgijo panašią formą kaip rasizmas, homofobija ar misognija. Visgi, nepaisant to, kad sergančių žmonių kiekis didėjo ir ligos prevencija plito, taip pat ir žinių kiekis apie ją, deja, tačiau ne visų valstybių požiūris kito. Teismas vertino, kad ŽIV virusu užsikrėtę asmenys yra pažeidžiama grupė, turinti išankstinių stigmatizacijų, ir kad valstybei turėtų būti suteikta tik siaura vertinimo laisvė renkantis priemones, kurios išskiria šią grupę skirtingam vertinimui ar gydymui dėl jų turimo statuso (*Kiyutin v. Russia* [EŽTT] no. 2700/10 [10.02.2011] cituota Timmer, 2011).

Taigi, EŽTT taiko labai svarių priešasčių testą (iš esmės veikia tas pats jau minėtas proporcingumo testas), kuriuo tik išimtiniais atvejais ir pateikus svarius įrodymus, valstybės galėtų nesuteikti asmenims, užsikrėtusiems ŽIV virusu, gauti pilietybę arba nuolatinį gyventojų statusą (Timmer, 2011). Vienos iš tokių priešasčių gali būti objektyvus vertinimas, kad užsikrėtęs asmuo elgsis specifiškai nesaugiai ir kad nesugebės apsisaugoti ir taip sukels realų pavojų tos šalies piliečiams bei suteiks realų pagrindą virusui plisti (*Kiyutin v. Russia* [EŽTT] no. 2700/10 [10.02.2011]). Visgi, šiuo atveju tokio pagrindo EŽTT neįžvelgė ir šioje byloje pareiškėjas yra diskriminacijos auka.

Svarbu pabrėžti tai, kad valstybės ne visuomet proporcingai įvertina riziką viruso plitimui, taip iš esmės pažeisdamos ir pernelyg suvaržydamos asmens teises, neužtikrinant individui teisės jaustis saugiam ir laisvam. Tokiu atveju jei nėra pakankamo pagrindo manyti, kad valstybės vykdomi suvaržymai yra nepakankamai objektyvūs, akivaizdu, jog siekiant užtikrinti tokias teises ir laisves šios turi būti prioretizuojamos.

Taigi, įvertinus bylos faktus, asmens teisės, kaip jo turimos fundamentalios teisės taip pat gali būti pažeidžiamos jas įvertinus pasitelkiant proporcingumo principo modelį, todėl faktas, kad asmens teisės buvo pažeidžiamos pandemijos metu nevisada bus nulemtas atsakymas valstybės institucijų taikomos priemonės yra pateisinamos, siekiant apsaugoti kitų valstybės gyventojų sveikatą.

4.2 Asmens teisės, kaip saugomas interesas ir viešasis interesas, kaip bendras interesas

Aptariant šiuos skirtingus interesus reikia nurodyti, kad po bendraisiais (kolektyviniais) interesais slypi ir tos pačios valstybės saugomos ir ginamos asmens teisės. Visgi, net ir būdamos jų dalimi, tarpusavyje praktikoje kyla prioriteto taikymo konfliktai. Svarbu paminėti tai, kad teismai praktikoje daugiau dėmesio skiria būtent asmenų interesų vertinimui ar jie buvo pažeisti ar ne, nei konkrečių politinių sprendimų priėmimams. Dėl to, vertinant tai, koks turi būti viešasis interesas ir kaip jis nustatomas yra pačios valstybės prerogatyva ir to negali nustatyti teismas, jis pasitelkia tik konkrečiais faktais ir vertina ar tam tikras reiškinys nepažeidė asmens teisių. Toks, ganėtinai neutralus teisėjų vaidmuo gali būti kritikuojamas dviem pagrindais: pirma, asmens teisės yra itin priklausomos nuo konteksto (valstybėse narėse teisiniai dokumentai gali būti aiškinami skirtingai, todėl asmens laisvės apimtį lemia tai, ką šalys pasirenka daryti, visuomenės labui) ir antra, iš šio konteksto viešajam interesui turėtų būti teikiamas prioritetas, kuris apjungia ir kartu užtikrina žmogaus teises. (McHarg, 1999, p. 679) Tačiau net jei ir sakysime, kad viešasis interesas visuomet užtikrins asmens teises, tai visgi nedarys prielaidos, kad asmens teisės yra apsaugotos, todėl toks nustatymas yra paliktas teismo prerogatyvai kiekvienu atveju atskirai. Pagal tai, asmens teises reiktų suvokti kaip tam tikras taisykles, kurioms yra taikomos išimtys tam tikru atveju prieš viešąjį interesą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje yra išskirtos bendrosios žmogaus teisių ribojimo sąlygos:

- 1) Tai daroma įstatymu;
- 2) Ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti:
 - a. Kitų asmenų teises ir laisves,
 - b. Konstitucijoje įtvirtintas vertybes,
 - c. Konstituciškai svarbius tikslus;
- 3) Ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė;
- 4) Laikomasi konstitucinio proporcingumo principo (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės Žinios* 28-1003, cituota Beliūnienė, *et. al* 2015, p. 103).

Pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – Konvencija) ir EŽTT praktiką apribojimai yra laikomi pagrįstais, kada šie atitinka dvi pagrindines sąlygas:

- 1) Jie yra teisėti
- 2) Būtinai reikalingi demokratinėje visuomenėje

Teisėtumo kriterijus reiškia, kad apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai. Būtinumo kriterijos yra aiškinamas pagal ribojimo tikslus bei paskirti ir ar tos priemonės yra proporcingos teisėtam tikslui pasiekti (Krivka, 2007, p. 20).

EŽTT 2020 metų pradžioje paskelbė pirmąjį atvejį, kuriame ginčijamos priemonės, kurių valstybė ėmėsi reaguodama į Covid-19 pandemiją. Byloje *Le Mailloux v. France* pareiškėjas teigė, kad Prancūzija reaguodama į koronaviruso protrūkį pažeidė tokias Konvencijos ginamas teises, kaip teisė į gyvybę, privatumą, saviraiškos laisvę ir kankinimo draudimą.

Daugelyje valstybių priemonės, skirtos koronaviruso protrūkiui suvaldyti, sulaukia didelio nepasitenkinimo: įvairių protestų skelbiant griežtą didelių miestų uždarymą. Atsižvelgiant į šį pasipriešinimą, dauguma protestuotojų tikisi, kad atsiras skundai, kurie bus grindžiami tokiomis asmens teisėmis kaip teisė į mokslą, laisvu judėjimu ar teise į privatų ar šeimos gyvenimą. Paradoksalu, bet pirmasis skundas pasiekęs EŽTT buvo toks, kuriame pareiškėjas skundžiasi ne dėl to, kaip valstybės taikomos priemonės pažeidžia jo teises ir laisves, tačiau dėl to, kad valstybė nesugebėjo apsaugoti savo piliečių ir nebuvo imtasi priemonių užtikrinti tokią apsaugą. Taigi, Mailloux skundas susijęs su Prancūzijos neveikimu vykdant pozityvius įsipareigojimus, pagal tam tikras EŽTK nuostatas, ginčijant valstybės teigiamų veiksmų nebuvimą (pvz. priemonių, skirtų apsaugoti asmenų gyvybes). Šiuo atžvilgiu pareiškėjo skundas apėmė konkrečius veiksmus, kaip prevencinių priemonių nebuvimą, siekiant, kad asmenys, sergantys Covid-19 virusu negalėjo atlikti diagnostinių tyrimų ir dėl to neteko savo gyvybės būdami vieni.

Visgi, reikia pabrėžti, kad ne tik Prancūzija, tačiau taip pat ir kitos valstybės susiduria su iššūkiu bandant rasti teisingą teisinę pusiausvyrą dabartinėje pandemijoje. EŽTT šiuo atveju nevertino skundo iš esmės dėl to, kad pareiškėjas neatitiko visų priimtumo kriterijų nustatytų Konvencijos 34 straipsnyje, nes jam trūko aukos statuso. Svarbu tai, kad norint, jog skundas būtų priimtinas, pareiškėjai patys turi būti įtariamų Konvencijos pažeidimų aukomis, jie turi sugebėti įrodyti, kad juos tiesiogiai paveikė konkreti valstybės taikoma priemonė, tariamai pažeidžianti jų teises ir laisves, tačiau šiuo atveju skundžiami faktai yra gana abstraktūs, o pats prašymas yra susijęs su didžiąja

visuomenės dalimi. Pareiškėjas šioje byloje neįrodė, kad pats asmeniškai yra įtariamos priemonės auka, o siekė apskritai užginčyti priemones, kurių buvo imtasi Prancūzijoje reaguojant į koronaviruso protrūkį (*Le Mailloux v. France* [ECHR] no. 18108/20 [03.12.2020]).

Įdomu yra tai, kad skunde pareiškėjas kreipėsi į teismą ne dėl jo asmeninių teisių suvaržymų, tačiau kaip siekė, kad valstybė užtikrintų ir prioretizuotų tokias asmens teises kaip teisę į sveikatą ar gyvybę. Taigi, pagal tai pats asmuo nori, kad šalis užtikrintu pozityviuosius įsipareigojimus kitiems individams, užtikrintų fundamentalias teises ir jas gintų kaip viešąjį interesą.

Natūralu, kad asmens teisės, tokios kaip teisė į privatumą ar į laisvę, pandemijos metu, valstybei siekiant susidoroti su virusu yra itin aktualios, visgi tai vienas paprasčiausių būdų, įvedant griežtą režimą suvaldyti asmenų kontaktą, taip išvengiant ligos plitimo. Tačiau verta paminėti ir tai, kad ne visuomet tokios griežtos priemonės kaip asmens izoliavimas ar jo karantinavimas yra proporcingos tokiam asmens teisių ir jo laisvių suvaržymui. Ypač svarbu tokioje situacijoje išvelgti pasirenkamų priemonių proporcingumą, ar tikrai visuomenė, dėl asmens ar asmenų grupės, kurie yra užsikrėtę plintančiu virusu, yra pavojuje. Taigi, kiekvienas virusas, dėl kurio kyla pandemija plinta skirtingai, tai reiškia, kad ir priemonės turi būti pasirenkamos atsižvelgiant į plitimo mastą, laiką, erdvę. Tik apsibrėžus visus faktus, nustatius viruso pavojingumą visuomenei, reikia stebėti ar priemonės, kurių imsis valstybė reguliuoti pandemijos plitimą bus objektyvios. Bet kokiu atveju fundamentalios asmens teisės yra vienas iš svarbiausių valstybės ginamų interesų – tai kartu yra viešasis interesas, tačiau jei valstybė nesugebėtų apginti tokių svarbių asmens teisių kaip sveikata ar gyvybę, kitos asmens teisės tiesiog prarastų savo prasmę, tuomet kultų retorinis klausimas „ar užsikrėtusiam ir sunkiai sergančiam nuo viruso asmeniui aktualu, kad pandemijos metu šis turėjo teisę nueiti į sporto areną pasižiūrėti koncerto?“ Iš to galime daryti išvadą, kad asmens teisė į sveikatą ir gyvybę yra svarbiausios teisės, be kurių negalėtumėme naudotis kitomis, išplaukiančiomis teisėmis, o valstybė pandemijos metu tas teises turi apsibrėžti kaip svarbiausiai saugomą vertybę ir imtis proporcingų priemonių, siekiant kuo mažiau varžant asmens interesus siekti suvaldyti viruso plitimo.

Nenuostabu, kad pradedant sklirti virusui, valstybės nebūna tam pasiruošusios, tai yra sudėtinga numatyti, siekiant užtikrinti visuomenės sveikatą, ypač sparčiai oru plintančiam virusui atsiranda didelė tikimybė, kad tam tikros sritys, kuriose renkasi dideli srautai gyventojų bus uždarytos. Tokiu atveju iškyla rizika valstybės ekonominiam stabilumui, o kartu ir pavieniams juridiniams asmenims, kurie praranda savo klientus dėl šalyje įvestų ribojimų.

Byloje UAB „Aukštaitijos implantologijos klinika” prieš Lietuvos valstybę ginčydamas, kad karantino ribojimai šalyje buvo neteisėti, ir nustatyti ribojimai buvo pernelyg neproporcingi. Pareiškėja teigė, kad uždraudžiant vykdyti odontologijos ir grožio paslaugų veiklą, jai buvo faktiškai uždrausta naudotis turima įranga ir prekėmis, jas parduoti, draudžiama naudotis nuomojamomis patalpomis ir įgyvendinti turtinė teisę jas subnuomoti. Tokio masto ribojimai laikytini visiškai neproporcingais, kadangi Vyriausybės siekimus tikslus buvo galima pasiekti tiesiog numatant tam tikras veiklos sąlygas, kaip klientų srautų reguliavimas, apsaugos priemonių dėvėjimas ir panašiai, o ne uždraudžiant vykdyti veiklą, taip faktiškai priverčiant uždaryti verslo veikimą (Vilniaus apygardos administracinio teismo 2021 m. vasario 4 d., sprendimas byloje nr. eI2-716-1066/2021).

Vilniaus apygardos administracinis teismas (toliau – administracinis teismas) pabrėžia, kad žmogaus sveikata ir fizinis saugumas plačiai pripažįstamos kaip pagrindinės (fundamentalios teisės). Tokiu atveju susidūrus su atskirų asmenų ar visos tautos gyvavimu Vyriausybė gali ir privalo imtis priemonių ir reguliuoti santykius taip, kad kilusi grėsmė būtų eliminuota (Vilniaus apygardos administracinio teismo 2021 m. vasario 4 d., sprendimas byloje nr. eI2-716-1066/2021). Taigi, pandemijos kontekste pagrindine valstybės vertybe yra išsaugoti šalyje gyvenančių asmenų gyvybes ir užtikrinti apsaugą viruso plitimui.

2020 metų kovo 11 d. Pasaulinė Sveikatos Organizacija Covid-19 ligos (koronaviruso infekcijos) protrūkį paskelbė pasauline pandemija ir po kelių dienų Europą paskelbė esant šios pandemijos epicentru. Lietuvoje kovo 16 d. buvo įverstas pirmasis karantinas. Įvertinus staigų viruso plitimą, visos Europos šalys, tarp jų ir Lietuva susidūrė su precedento neturinčiu ligos, keliančios mirtiną pavojų, plitimu ir dėl to susidariusia ekstremalia situacija, todėl turėjo imtis žinomų priemonių ligos plitimui sustabdyti ir apsaugoti asmenis nuo mirtino pavojaus. Tuo laikotarpiu buvo pasirinkta taikyti tuo metu žinomas ir pasaulinius mastu taikomas priemones – izoliaciją ir kontaktų ribojimą, ypač uždaroje patalpose. Kadangi pareiškėjos vykdoma veikla yra glaudžiai susijusi su artimu kontaktu, ilgą laiką uždaroje patalpoje nėra pakankamo pagrindo manyti, kad valstybės pasitelktos priemonės ir draudimas nuo kovo 16 dienos iki balandžio 18 d. sustabdyti savo veiklą, taip siekiant išvengti iškilusios grėsmės visuomenei, nėra proporcingos (Vilniaus apygardos administracinio teismo 2021 m. vasario 4 d., sprendimas byloje nr. eI2-716-1066/2021).

Taigi, Administracinis teismas pareiškėjos skundą atmetė kaip nepagrįsta, taip iš esmės darydamas išvadą, kad pandemijos metu esant tokiai didelei grėsmei ekonominis stabilumas ir juridinių asmenų vykdomos ūkinės veiklos vystymas pandemijos metu

nėra pakankamas pagrindas sukelti pavojų fundamentaliosioms teisėms. Reikia paminėti, kad tai objektyvus pasirinkimas ne tik siekiant apsaugoti individualių asmenų teisę į gyvybę, tačiau tolimesnėje perspektyvoje ekonomika grindžiama vartotojų paklausa, jei šalis neteks dalies ar daugumos savo gyventojų, ateities perspektyvoje valstybės ekonominis stabilumas taip pat bus stipriai pažeistas. Pagal tai, valstybės interesus (viešasis interesus) pandemijos metu yra kaip įmanoma labiau užtikrinti ir apginti fundamentalias asmens teises.

2021 m. 8 d. EŽTT teismo priimtas sprendimas byloje *Vavricka and Others versus The Czech Republic* taip pat yra labai aktualus ir pandemijos kontekste, šiuo metu tai viena populiariausių temų, kada pasauliniu mastu vakcinacija yra vertinama kaip vienintelė priemonė apsisaugoti nuo dabartinio Covid-19 viruso. Vienas iš didžiausių probleminių klausimų yra - ar visgi vakcinacija turėtų būti privaloma ir kaip elgtis tokiu atveju, kai kita visuomenės dalis nenori vakcinuotis ar netgi nenori vakcinuotis konkrečia vakcina. Valstybės susiduria su ta dalimi asmenų, kurie atsisako būti vakcinuojami, kas apsunkina šalį suteikti savo gyventojams imunitetą nuo tam tikrų ligų ar virusų. Vieną iš galimų atsakymų į šį klausimą galime išvelgti būtent EŽTT byloje, kurioje yra sprendžiamas vakcinacijos klausimas ikimokyklinio amžiaus vaikams.

Asmens teisių ir joms taikomų išimčių santykio su viešuoju interesu nustatymo praktikoje išsiskiriami trys pagrindiniai elementai: būtinumas, proporcingumas ir valstybės nuožiūros laisvė. Pagal tai teismas turi didelę prerogatyvą vertinti visuomenės intereso santykį su asmens teisėmis ir kokios išimtys turėtų būti pateisinamos, siekiant „teisingesnio“ sprendimo ir rezultato, kuris atitiktų bylos faktus. Todėl, pagrindinis dėmesys yra skiriamas keliems atvejams, kada asmens teisės gali būti pažeidžiamos dėl konkrečios jų suvaržymo išimties būtinumo valstybės siekiamais tikslams įgyvendinti ir antrasis modelis, glaudžiai susijęs su pirmuoju, kada laikomasi kiek labiau apibrėžto požiūrio – ar siekiamas tikslas yra pateisinamas priklausomai nuo to, kokios asmens teisės yra apribojamos. Pagal šią teoriją būtinumas iš pačio teismo nuožiūros gali būti interpretuojamas itin plačiai, todėl kyla problema ar teisėjais netaiko skirtingų būtinybės standartų, atsižvelgdami į savo asmeninę nuomonę žvelgiant į bylos faktus, taip iš esmės išreiškiant skirtingo įvertinimo, skirtingomis aplinkybėmis. Dėl šios priežasties, teismas gali atrodyti kiek pasyvus ginant asmens teises ir mažiau ribojantis viešąjį interesą (McHarg, 1999, p. 688-693).

1) Valstybės nuožiūros teisė

Valstybės nuožiūros teisė yra taikoma itin plačiai, svarbu paminėti, kad ji ir interpretuojama ir suprantama gali būti abstrakčiai, dėl to kyla itin daug klausimų kaip ją vertins teismas. Teismas pažymėjo, kad yra visuotinai sutariama, kad vakcinacija yra

viena sėkmingiausių ir ekonomiškai naudingiausių sveikatos priežiūros priemonių ir kiekviena iš valstybių turėtų siekti didesnio skiepijamų asmenų skaičiaus. Tiek Čekija, tiek Prancūzija, Lenkija ir Slovakija yra tos valstybės, kurios siekia užtikrinti vakcinaciją dėl vis mažėjančio savanoriško kiekio vakcinuotis, dėl šios priežasties, keliant grėsmę bendrai visuomenės sveikatai. Dauguma valstybių yra sunerimusios dėl tos pačios problemos ir vis mažėjančio asmenų imuniteto tam tikroms ligoms ar virusams. Būtent todėl, skiepijimas tapo viena iš teisinių pareigų, dėl ko ir iškilo šis ginčas, tačiau asmenys, kurie visgi nesutiko su vakcinacija turėjo susimokėti baudą. Visgi, teismas pabrėžia, kad sprendimas kaip valstybė vertins sveikatos priežiūra patenka į nacionalinės valdžios institucijoms suteiktą nuožiūros laisvę, nes tik jos pačios gali geriausiai įvertinti prioritetus ir socialinius poreikius. Dėl šios priežasties EŽTT tekusi užduotis buvo nustatyti ne tai, ar galėjo būti taikoma kitokia skiepijimo politika, bet ar institucijos neperžengė savo plačios nuožiūros laisvės ribų. Taigi, valstybės nuožiūros teisė yra taikoma plačiai (*Vavricka and Others. v Czech Republic* [ECHR] no. 47621/13 08.04.2021).

2) Demokratinio būtinumo kriterijus

Teismas savo sprendime teigė, kad priemonės, varžančios asmens teises bus pateisinamos tuomet, kai yra siekis konkrečiam, tikslui pasiekti, pavyzdžiui tas tikslas yra būtinas patenkinti neatidėliotinam socialiniui poreikiui ir jei nacionalinių valdžios institucijų nurodytos priežastys dėl ko imtasi vakcinuoti asmenis yra tinkamos ir pakankamos, o visa tai yra proporcinga siekiamam teisėtam tikslui įgyvendinti. Teismas pabrėžia, kad visų pirma nacionalinės valdžios institucijos yra atsakingos už pirminį vertinimą, ar visgi teisinga pusiausvyra tarp prieštaraujančių interesų yra pakankama ir intervencija į asmens teises pagal EŽTK 8 straipsnį (teisė į privatumą ir privatų šeimos gyvenimą) yra teisėta. Pagrindinis aspektas dėl būtinumo yra tas, kad pavojus ir rizika asmens sveikatai turi būti užtikrintas valstybės, net jei tai reikštų, kad tam tikros teisės bus suvaržomos. Todėl, siekiant apsaugoti visuomenės ir pačio asmens sveikatą reikia užtikrinti pakankamą kiekį asmenų, kurie yra paskiepyti tam, kad apsaugoti kitus, nepasiskiepijusius asmenis. Pagal tai Teismas teigė, kad jei nėra pakankamo paskiepytų asmenų kiekio, kuris netiesiogiai apsaugoti kitus, nepaskiepytus individus, gali būti taikoma privalomojo skiepijimo politika (*Vavricka and Others. v Czech Republic* [ECHR] no. 47621/13 08.04.2021).

Vertinant EŽTT išnagrinėtą bylą, tai yra būtinumo skiepyti ikimokyklinio amžiaus vaikus, apsaugant juos nuo užkrečiamų infekcijų ar ligų, siekiant užtikrinti saugesnę ir sveikesnę aplinką yra pateisinamas, o teisės į privatumą suvaržymas yra pateisinamai apribojamas, ginant asmenų teisę į sveikatą ar net gyvybę. Visgi, toks teismo sprendimas

gali būti pavyzdžiu sprendžiant ne tik ikimokyklinio amžiaus vaikų vakcinavimo būtinumą, tačiau taip pat ją galima pritaikyti pandemijos metu, kada kiekvieno visuomenės nario sveikata yra vienas iš svarbiausių valstybės prioritetų. Spręsti šią problemą pasitelkiama vakcina kaip užtikrinimo priemonė. Dėl šios priežasties praktika nebūtinai bus precedentinė vertinant konkretų atvejį atskirai, tačiau tai gali būti pavyzdžiu valstybėms, kad norint apsaugoti savo gyventojų sveikatą, pasirenkama priemonė, kaip privaloma vakcinacija, nebūtinai pažeis asmens teisę į privatumą pagal Konvencijos 8 straipsnį.

3) Proporciumas

Iš esmės proporcingumo kriterijus byloje yra vienas iš įrankių leidžiančių pagrįsti ar asmens teisių suvaržymas valstybės taikomų įstatymų kontekste yra proporcingas siekiamam tikslui įgyventi, tai yra ar toks suvaržymas bus teisėtas. EŽTT sprenddamas bylą *Vavříčka and Others versus The Czech Republic* ir nagrinėdamas valstybės įstatymo reguliuojamos teisės į privalomą vakcinaciją pagrįstumą teigė, kad visgi tokia taikoma priemonė, užtikrinant visuomenės sveikatą nėra absoliuti. Valstybėje leista taikyti išimtį vaikams, kurie turi kontraindikacijas skiepi. Taigi, nors ir šalyje vakcinacija yra teisėta pareiga, tačiau nėra nuostatos, kuri leistų skiepyti priverstinai, tai daugiau siekis apsaugoti vaikų sveikatą. Tam, kad teisinė pareiga būtų vykdoma yra taikoma vienkartinė administracinė bauda (*Vavricka and Others. v Czech Republic* [ECHR] no. 47621/13 08.04.2021). Visgi, valstybė kaip viešąjį interesą yra apsibrėžusi saugoti asmenų teisę į sveikatą ir tokiam tikslui pasiekti naudojama priemonė yra vakcina, užtikrinant daugumos visuomenės imunitetą. Tokia teisinė pareiga kyla tuomet, kai patys tėvai, savanoriškai neskiepija savo vaikų, dėl tos priežasties nėra pakankamo lygio pasiskiepijusių, tad juos privaloma skiepyti, kad tai nesukeltų pavojaus bendrai ikimokyklinio amžiaus grupės sveikatai. Taigi, administracinė nuobauda palyginti su valstybės siekiamu tikslu apsaugoti vaikų sveikatą yra pagrįstai proporcinga ir pripažintos kaip būtinos demokratinėje visuomenėje (*Vavricka and Others. v Czech Republic* [ECHR] no. 47621/13 08.04.2021).

Proporcingumo klausimas yra itin svarbus sprendžiant dabartinę situaciją pandemijos metu, asmenys rengia įvairius streikus, skleidžia dezinformaciją apie vakciną daromą žalą asmens sveikatai. Dėl šios priežasties EŽTT sprendimas yra toks svarbus, kad visgi valstybė nusprendusi vakcinuoti asmenys ir užtikrindama, kad tai yra asmens teisinė pareiga nepažeistų to asmens teisių iki kol tokia priemonė naudojama visuomenės sveikatai užtikrinti. Akivaizdu ir tai, kad visuomenės sveikata yra viešasis interesas ir jis pateisinamas net jei yra suvaržomos kitos asmens teisės, tuo pagrindu, viešajam interesui bus teikiamas prioritetas prieš asmens teises. Todėl ši byla gali būti

puikiu pavyzdžiu ir precedentu nagrinėjant panašias bylas ateityje kilusias dėl privalomos vakcinacijos pandemijos metu.

Byloje *Hickox v. Christie* ieškovė pareiškė ieškinį prieš gubernatorių Christie ir valstybės visuomenės sveikatos pareigūnus, teigdama, kad jos 80 valandų trukęs karantinas, grįžus į Jungtines Amerikos Valstijas (toliau – JAV) iš Sieros Leonės ten prižiūrint Ebolos virusu sergančius ligonius yra neteisėtas (U.S. District Court for the District of New Jersey, Kaci *Hickox v. Christie et al.*, Case No. 2:15-cv-07647-KM-JBC).

Ieškovė tvirtina, kad ji buvo sulaikyta, izoliuota ir uždaryta karantine, tinkamai neįvertinus rizikos, kurią Hickox kelia visuomenei pagal jos individualios situacijos objektyvų vertinimą. Be tokio įvertinimo nebuvimo, ji grindžia, kad sveikatos apsaugos pareigūnai naudojo pakankamai racionalių priemonių ir tokia karantino trukmė buvo nepagrįstai ilga. Taip pat Naujojo Džersio įstatymai neleidžia karantinuoti asmenų, kuriems gresia tik galimybė susirgti, pirma neužtikrinant ar asmuo tikrai yra paveiktas užkrečiamos ligos (Price, 2016, p. 501).

Iki ieškovės grįžimo į JAV buvo įgyvendintas Ebolos pasirengimo planas, kuriuo numatyta aktyvus atvykstančių keleivių iš Vakarų Afrikos šalių patikrinimas ir galimas besimptomų keliautojų karantinavimas, esant didelei poveikio rizikai. Taigi, pareigūnai nusprendė ieškovę laikyti karantine tol, kol testas patvirtins, jog Ebolos infekcija nėra patvirtinta. Tačiau epidemiologas rekomendavo Hickox laikyti izoliacijoje dar 72 valandas, kad būtų galima stebėti jos būklę.

Reikia paminėti ir tai, kad proporcingumo testas ar bent jau pačio testo idėja yra taikoma ne tik EŽTT, tai paplitusi praktika ir nacionaliniuose teismuose, taip pat ir Amerikoje. Susidūrus interesų konfliktui teismai visuomet ieškos būdo tam konfliktui išspręsti ir vienas iš būdų yra balansavimas tarp skirtingų teisių konkrečiam tikslui pasiekti. Toliau savo magistro darbe autorius nagrinės skirtingas bylas, kuriose buvo priimti teismų sprendimai taip pat taikant panašius proporcingumo (interesų balansavimo) metodus, siekiant atrasti objektyvų kelią į viešojo intereso ar asmens teisių prioretizavimą pandemijos kontekste.

JAV teismai, remiantis teisine doktrina ir balansuodami įtampą tarp asmens laisvių ir viešojo intereso reikalauja, kad sveikatos priemonės būtų pagrįstos ir nebūtų savavališkos. Kad būtų išvengta atsakomybės, sveikatos departamentas turi įrodyti, kad tokie suvaržymai būtini siekiant apsaugoti visuomenės sveikatą, kad tokia intervencija yra veiksminga, įrodant ryšį tarp priemonių ir tikslų, proporcingumą (kad intervencija nėra nei per plačiai, nei per siaurai pritaikyta) bei, jog karantinas ar izoliacija yra mažiausiai ribojančios priemonės siekiant įgyvendinti tikslą. Visi šie standartai yra kilę

iš JAV Konstitucijos. Valstijų sveikatos departamentai privalo laikytis įstatymų ir procedūrų, įskaitant ir pačių departamentų vidines taisykles (Price, 2016, p. 501).

Teismas byloje nusprendė, kad nebuvo pažeistos jos teisės į privatumą ir laisvės suvaržymą. Teismas savo poziciją gynė, kad valstybė yra įgaliota išlaikyti ir vykdyti taisykles, kurios yra būtinos, norint užkirsti kelią užkrečiamų ligų įvežimui ar plitimui į JAV iš kitų užsienio šalių. Tai apima galimybę sulaikyti ir mediciniškai ištirti į JAV atvykstančių asmenų sveikatą, kurie įtariamai gali nešioti tokias ligas. Sveikatos apsaugos departamento pareigūnai turėjo tikėtiną priežastį, kad ieškovė objektyviai, dirbusi tiesiogiai su asmenimis, kurie serga virusu, gali taip pat sirgti ar platinti Ebolos virusą, tad netaikant jai privalomos izoliacijos ar patikrinimo kyla grėsmė kitiems šalies piliečiams užsikrėsti. Jos sulaikymas po neigiamo testo atsakymo taip pat buvo objektyvus, nes valstybės pareigūnai stengėsi įsitikinti ar ieškovė nesukels kitiems visuomenės nariams pavojaus užsikrėsti mirtinu Ebolos virusu. Taip pat izoliacijos laikotarpis neviršijo Ebolos inkubacinio laikotarpio. Taigi, pareigūnai naudojo tinkamas priemones, kad suvaržytų kilusią riziką ir objektyviai nebuvo kitų priemonių, kad Hickox teisės būtų mažiau suvaržomos (U.S. District Court for the District of New Jersey, Kaci *Hickox v. Christie et al.*, Case No. 2:15-cv-07647-KM-JBC).

Taigi, byloje pagal nagrinėjamus faktus, buvo reali galimybė, kad asmuo gali būti Ebolos viruso nešiotojas ir jo sulaikymas yra proporcingas ir pateisinamas, kadangi sukelia pagrįstą tikimybę, jog šis virusas gali būti išplatintas JAV. Valstybė, ginanti kitų šalyje gyvenančių asmenų sveikatą, netgi gyvybę, imasi veiksmų apribojant vieno asmens teises ir laisves, taip šiuo atveju prioretizuojant viešąjį interesą ir jo užtikrinimą.

IŠVADOS

1. Prioriteto teikimo klausimą santykiyje tarp asmens teisių ir viešojo intereso sprendžia teismai. Pagal faktines aplinkybes teismas sprendžia ar valstybės pasirinktos asmens teisių suvaržymo priemonės yra proporcingos šalies numatytam tikslui įgyvendinti. Siekiant nustatyti taikomų priemonių pagrįstumą, teismas pasitelkia proporcingumo principą (testą), kaip įrankį, kuris leidžia identifikuoti ar valstybės siekiamam tikslui įgyvendinti pasirinkti veiksmai yra būtini bei teisėti.
2. Teisės teorijoje, nustatant prioriteto teikimo problematiką tarp asmens teisių ir viešojo intereso išskiriami trys pagrindiniai kriterijai – daugumos naudos, asmens interesų kaip laisvo jo pasirinkimo ir pagrindinių asmens teisių pranašumų kriterijus. Daugumos naudos kriterijus remiasi bendruomenės darna, taip valstybei siekiant užtikrinti svarbiausius visuomenės interesus. Asmens interesų kaip laisvo jo pasirinkimo kriterijus nurodo individo laisvę spręsti kas jam yra naudinga, taip apribojant valstybės intervenciją į jo asmeninę erdvę. Pagrindinių asmens teisių pranašumų kriterijus nurodo, kad kiekvieno individo teisės yra svarbios ir jos negali būti lyginamos tarpusavyje, nes yra vienodai svarbios, todėl nei vienos iš jų mes negalime išskirti ar tuo labiau suvaržyti. Visgi, atsižvelgiant į tai, kad pandemijai kontroliuoti yra būtinas bendruomeniškumas, siekiant užtikrinti visuomenės sveikatą, daugumos naudos kriterijus yra pagrindinis teisės doktrinoje nustatytas kriterijus, kuris gali būti aktualus siekiant kovoti su plintančiu virusu.
3. Siekiant užtikrinti visuomenės sveikatą ir sustabdyti viruso plitimą pandemijos kontekste reikia daugumos valstybėje gyvenančių narių bendruomeniškumo. Svarbu yra tai, kad viešasis interesas taip pat gina ir suteikia apsaugą asmens teisėms. Tiek praktikoje, tiek teorijoje asmens teisėms taikomi suvaržymai yra būtini arba pateisinami, siekiant apsaugoti pačias svarbiausias teises – tai teisę į gyvybę, o tuo pačiu sveikatą, svarbu pabrėžti, kad valstybės taikomos priemonės būtų proporcingos su siekiamu tikslu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Specialioji literatūra:

1. Beliūnienė L., et al. (2015). *Viešojo intereso atpažinimo problema Lietuvos teisėje: kriterijai ir prioritetai*. Monografija. Vilnius : Lietuvos teisės institutas.
2. Bentham J. (1843). *The Works of Jeremy Bentham*. Edinburgh.
3. Bohoslavsky, J. P. (2020). COVID-19 Economy vs Human Rights: A Misleading Dichotomy. *Health and human rights*, 22(1), 383–385.
4. Danchin P. G., et al. (2020). The pandemic paradox in international law. *The American Society of International Law* [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: doi:10.1017/ajil.2020.69.
5. Donatas Murauskas, 2012. Ekonominė teisės analizė (susiformavimas). *Teisė* (Vilniaus universiteto leidykla), 83, 220–233 [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/109/78>.
6. Dworkin, R. (1998). Rights as Trumps. In: Kavanagh A., Oberdiek, J. (2013). *Arguing About Law*, 335-344.
7. Kharytonov, E. et al. (2020). The COVID-19 pandemic and the rights of the individual in terms of private and public law. *Revista de Derecho*, 9, (II), 225-250.
8. Krivka, E. (2007). Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje. *Jurisprudencija*, 10(100), 15–22.
9. Leonaitė, E. (2013). Proporcingumo principas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas.
10. Mackonis, A. (2009). Individualistinė viešojo intereso sąvokos turinio analizė. *Teisės problemos*, 2 (64), 134-156 [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2009-2-mackonis.pdf>.
11. Malinauskas, V. (2018). Viešasis interesas kaip bendrasis gėris. *LOGOS*. Vilnius: Visuomeninė organizacija "LOGOS", T. 96, 186-202 [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.24101/logos.2018.59>.
12. McHarg, A. (1999). Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *The Modern Law Review*, 62, 5, 671-696 [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/1097381>.
13. Meyerson, D. (2007). Why courts should not balance rights against the public interest. *Melbourne University Law Review*, 31, 873-902.

14. Mills, J.S. (1863). *Utilitarianism*. Canada: Batoche Books Limited
15. Orford, A. (2006). Trade, human rights and the economy of sacrifice. In: Orford, A. (ed.) *International Law and its Others*. Cambridge: Cambridge University Press, 156–196 [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: doi: 10.1017/CBO9780511494284.007.
16. Osiatyński, W. (2009) *Human Rights and their Limits*. Cambridge: Cambridge University Press [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: doi: 10.1017/CBO9780511808333.
17. Pranevičienė, B. (2008). Utilitarizmo įtaka žmogaus teisių sistemai. *Jurisprudencija*, 4(106), 45-50 [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12150/2593-5508-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y&fbclid=IwAR2LSHXAcSQHYSxW-CbmHnyOSyoNpe5JFBfnecYd9B--1TcwTJZn4zdf4c>.
18. Price, P. J. (2016). Quarantine and liability in the context of Ebola. *Public Health Reports*, 131, 500-503.
19. Rambaree, K., Nassen, N. (2020). ‘The Swedish Strategy’ to COVID-19 Pandemic: Impact on Vulnerable and Marginalised Communities. *The International Journal of Community and Social Development*, 2(2), 234–250 [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: doi: 10.1177/2516602620936048.
20. Sorauf F. J. (1957). The Public Interest Reconsidered. *The Journal of Politics*, 19, 4, 616-639 [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/2126954>.
21. Tripathi, S. (2020). Companies, COVID-19 and Respect for Human Rights. *Business and Human Rights Journal*. Cambridge University Press, 5(2), 252–260 [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: doi: 10.1017/bhj.2020.16.
22. Trumpulis, U. (2010a). Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas. *Socialinių mokslų studijos [Societal Studies]*, 6, 123-137 [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11268/1336-2550-1-SM.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.
23. Trumpulis, U. (2010b). Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas. *Socialinių mokslų studijos [Societal Studies]*, 4, 217-231 [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/32932>.
24. Tsakyrakis, S. (2010). *The balancing method on the balance. Human Rights Limitations in the ECHR* [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per

internetą:

http://www.law.nyu.edu/sites/default/files/upload_documents/sgenftsakyrakispaper.pdf.

25. Vaišvila, A. (2000). *Teisės teorija*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia.

Lietuvos teismų praktika:

26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 kovo 8 d. nutarimas. *Valstybės Žinios*, 22-516.

27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 gegužės 6 d. nutarimas. *Valstybės Žinios*, 40-977.

28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės Žinios* 28-1003.

29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. nutarimas *Valstybės Žinios* 9-199).

30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės Žinios* 109-3304.

31. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. liepos 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A15-1725/2005.

32. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2021 m. vasario 4 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eI2-716-1066/2021.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

33. *Enhron v. Sweden* [ECHR] no. 56529/00 [25.01.2005].

34. *Kiyutin v. Russia* [ECHR] no. 2700/10 [10.02.2011].

35. *Le Mailloux v. France* [ECHR] no. 18108/20 [03.12.2020].

36. *Vavricka and Others. v Czech Republic* [ECHR] no. 47621/13 [08.04.2021].

Jungtinių Amerikos Valstijų teismo sprendimas:

37. U.S. District Court for the District of New Jersey, *Kaci Hickox v. Christie et al.*, Case No. 2:15-cv-07647-KM-JBC. [9 February 2016]

Kiti šaltiniai:

38. Balakrishan, P. (2020). *Covid control: Why the West lags the East* [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.thehindubusinessline.com/opinion/columns/covid-control-why-the-west-lags-the-east/article32965492.ece>
39. Erdbrink, T. (2020). *Sweden Tries Out a New Status: Pariah State* [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.nytimes.com/2020/06/22/world/europe/sweden-coronavirus-pariah-scandinavia.html>.
40. Etzioni, A. (2020). *COVID-19 Tests Communitarian Values* [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://thediplomat.com/2020/07/covid-19-tests-communitarian-values/>.
41. Jennings, R. (2020) *How Cultural Differences Help Asian Countries Beat COVID-19, While US Struggles* [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.voanews.com/covid-19-pandemic/how-cultural-differences-help-asian-countries-beat-covid-19-while-us-struggles>
42. Hutton, W. (2020). *Western societies have failed the deadly Covid test. They must learn lessons from Asia* [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/nov/01/western-societies-have-failed-the-deadly-covid-test-they-must-learn-lessons-from-asia>.
43. Mills, A. (2020). *Liberalism and the Common Good* [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://lawliberty.org/liberalism-and-the-common-good/>
44. Spiggle, T. (2020). *The Coronavirus Is Causing More Employment Lawsuits* [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: https://www.forbes.com/sites/tomspiggle/2020/09/22/the-coronavirus-is-causing-more-employment-lawsuits/?sh=52faa63c34c7&fbclid=IwAR3WHI-eop5-shuo2q0Bo6EryjDyr8ext7iRrV_Z2XQLIWkSs1GRxgoLGBQ.
45. Savage, M. (2020). *Did Sweden's coronavirus strategy succeed or fail?* [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/news/world-europe-53498133>
46. Erdbrink, T. (2020). *Sweden Tries Out a New Status: Pariah State.* [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.nytimes.com/2020/06/22/world/europe/sweden-coronavirus-pariah-scandinavia.html>

47. Lechmann, L. (2020). *Responding to Patients Who Refuse to Wear Masks During the Covid-19 Pandemic*. [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11606-020-06323-x>
48. Grochowski, S. (2021). *Can't wear a mask? Be prepared to prove it, B.C. Human Rights Tribunal rules*. [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.theprogress.com/news/anti-mask-complaints-require-proof-of-disability-rules-b-c-human-rights-tribunal/>
49. World Health Organization (2010) [interaktyvus. Žiūrėta 2021 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: https://www.who.int/csr/disease/swineflu/frequently_asked_questions/pandemic/en/?fbclid=IwAR2-fHZud78chVqYrh20_zC4paU5nD5GI DupDJJ6wweklTTBrjZdvjJziE.

SANTRAUKA

Viešasis interesas ir asmens teisės: prioriteto problema pandemijos kontekste

Emilė Bulotaitė

Šiame magistro darbe nagrinėjama problematika siekiant išsiaiškinti kam turi būti teikiamas prioritetas tarp asmens teisių ir viešojo intereso pandemijos kontekste. Tokia nustatymo problematika yra kildinama iš sąvokų neapibrėžtumo ir plataus jų suvokimo. Visgi, siekiant juos nustatyti magistro darbe yra pasitelkiami trys pagrindiniai teisės teorijoje numatyti vertinimo kriterijai: 1) daugumos naudos kriterijus 2) asmens interesų, kaip jo laisvo pasirinkimo kriterijus 3) pagrindinės asmens teisės, kaip pranašumas kriterijus. Prioriteto taikymas tarp viešojo intereso ir asmens teisių gali būti interpretuojamas įvairiai, tačiau pandemijos metu svarbiausia valstybės pareiga yra siekis užtikrinti savo gyventojų sveikatą. Dėl šios priežasties, ši apsauga tampa viešuoju interesu ir kad jis būtų užtikrinamas, jam turi būti teikiamas prioritetas prieš kitas asmens teises.

SUMMARY

Public Interest and Individual Rights: a Priority Problem in the Context of a Pandemic

Emilė Bulotaitė

The issues that are examined in this master 's thesis clarifies, who should be given priority between the rights of the individual and the public interest in the context of a pandemic. Such a problem of identification stems from the uncertainty of concepts and their broad understanding. However, in order to determine them, three main criteria are used in the master's thesis: 1) the criteria of majority benefit 2) the interests of the person as criteria of his free choice 3) the basic rights of the person as similar criteria. The application of the priority between the public interest and the rights of the individual can be assessed in different ways, but during a pandemic, the most important duty of the state is to ensure the health of its population. For these reasons, this protection becomes in the public interest and, in order to be guaranteed, it must take precedence over other rights of the individual.